

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI
CYRILOMETODĚJSKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA

Diplomová práce

2010

Marta KARBUSOVÁ

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
CYRILOMETODĚJSKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA

Katedra biblických věd

Marta Karbusová

„Dlouho ještě, Hospodine, na mě ani nevzpomeneš?“

(Ž 13,2)

Žalozpěvy – modlitba člověka v tísní

Diplomová práce

Vedoucí práce: ThLic. Stanislav Pacner, Th.D.

Obor: Křesťanská výchova

OLOMOUC 2010

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně a použila jsem
přitom jen uvedených pramenů a literatury.

V Hodoníně dne 30. března 2010

Děkuji panu ThLic. Stanislavu Pacnerovi, Th.D. za odborné vedení práce a poskytnutí cenných rad a podnětů.

OBSAH

ÚVOD	6
1 ŽALMY	8
1.1 ZÁKLADNÍ POJMY	8
1.1.1 Žalmy a žaltář	9
1.1.2 Doba vzniku žalmů	9
1.1.3 Autoři žalmů	11
1.1.4 Užívání žalmů a jejich historické pozadí	12
1.1.5 Nejstarší rukopisy	13
1.2 ROZDĚLENÍ ŽALMŮ	13
1.2.1 Rozdělení obecné	14
1.2.2 Rozdělení podle literárních druhů.....	14
1.3 ŽALMOVÉ NADPISKY	15
1.3.1 Literární druh žalmů podle nadpisků	15
1.3.2 Povaha a použití žalmů podle nadpisků.....	16
1.4 STAROZÁKONNÍ POEZIE	16
1.4.1 Zásady starozákonní poezie	17
1.4.2 Symbolika žalmů	17
1.4.3 Zvláštnosti žalmů	18
1.5 VÝZKUM ŽALMŮ A ZPŮSOB VÝKLADU	18
2 ŽALOZPĚVY	20
2.1 CHARAKTERISTIKA ŽALOZPĚVŮ	20
2.2 ROZDĚLENÍ ŽALOZPĚVŮ	21
2.2.1 Žalozpěvy kolektivní	22
2.2.2 Žalozpěvy individuální	22
2.2.3 Individuální a kolektivní „já“.....	23
2.3 STRUKTURA ŽALOZPĚVŮ	24
2.4 ZPŮSOBY VYJADŘOVÁNÍ	24
2.4.1 Antropomorfismus, metafora	25
2.4.2 Personifikace zla a dehumanizace	25
2.5 PROTAGONISTÉ	26
2.5.1 Hospodin	26
2.5.2 Žalmista.....	27
2.5.3 Nepřítel	28
2.6 TYPICKÉ PRVKY ŽALOZPĚVŮ	29
2.6.1 Strach	29
2.6.2 Hřích a zármutek.....	31
2.6.3 Království smrti	31

3 KLETBY	33
3.1 VÝZNAM A PŮVOD KLETBY	34
3.1.1 Kletby v Izraeli	35
3.1.2 Kletby v žalmech	36
3.1.3 Legitimní kletby	38
3.1.4 Jak chápat kletby	38
4 VÝKLADY ŽALMŮ	39
4.1 ŽALM 13	39
4.1.1 Charakteristika žalmu	40
4.1.2 Nářek	40
4.1.3 Prosba	42
4.1.4 Děkuvzdání	44
4.1.5 Meditace	44
4.2 ŽALM 88	46
4.2.1 Charakteristika žalmu	47
4.2.2 Nářek	48
4.2.3 Vyzývání a prosba	49
4.2.4 Opětovný nářek	50
4.2.5 Meditace	51
4.3 ŽALM 109	53
4.3.1 Charakteristika žalmu	55
4.3.2 Přednesení stížnosti	57
4.3.3 Kletba	58
4.3.4 Prosba a chvála	59
4.3.5 Meditace	60
5 VÝZNAM ŽALOZPĚVŮ	64
5.1 STAROZÁKONNÍ ČLOVĚK A BŮH	64
5.2 DNEŠNÍ ČLOVĚK A BŮH	66
5.3 POSELSTVÍ ŽALOZPĚVŮ	68
ZÁVĚR	70
BIBLIOGRAFIE	72
PRAMENY	72
LITERATURA	72
INTERNETOVÉ ADRESY	75
SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK	76
OZNAČENÍ A NÁZVY KNIH PÍSMĚ SV	76
ZKRATKY	77

ÚVOD

Žaltář patří mezi nepoužívanější knihy Starého zákona. Přesto často vnímáme žalmy jen okrajově, většinou jako pouhé „doplnění“ starozákonního či novozákonního čtení při mši svaté. Ti křesťané, kteří se nemodlí pravidelně Denní modlitbu církve, se s žalmy mimo zmíněnou mši svatou prakticky nesetkají. Už samo označení „Starý zákon“ tuto knihu jistým způsobem znevýhodňuje, neboť navozuje dojem něčeho starého, překonaného a dnes již neplatného, zatímco Nový zákon je pro nás křesťany určující. Starý zákon je tak někdy podvědomě považován za jakýsi nezbytný „přívěsek“ Nového zákona, který z něj často cituje či na něj odkazuje, jehož poselství však již v dnešní době není aktuální. Ale právě Starý zákon je pro nás nevyčerpatelným zdrojem poučení a inspirace, neboť lidé jsou stále stejní, tehdy i dnes, dopouštějí se stejných chyb, prožívají stejné emoce. Zejména tyto emoce jsou pak jedinečným způsobem vyjádřeny v žalmech.

Žalozpěvy tvoří podstatnou část všech žalmů, tím je potvrzena základní pravda: totiž že lidský život je poznamenán utrpením a že toto utrpení v životě člověka převažuje nad radostí. Zatímco však radost se nebojíme dávat veřejně najevo, se zármutkem, bolestí a starostmi zůstáváme často zcela sami: pokládá se totiž za samozřejmost, že problémy si musí vyřešit každý sám. V takových situacích pak člověk nezřídka pocítuje malomyslnost a bezradnost, neboť nemá, na koho by se ve svém soužení obrátil. Z tohoto důvodu byly jako téma této práce vybrány žalozpěvy, neboť právě díky žalozpěvům nabýváme jistoty, že se svým trápením nejsme sami a že v Bohu nalézáme nejlepšího přítele i v těch nejtěžších chvílích; přítele, kterého naše nářky nebudou nikdy obtěžovat. Žalozpěvy nám propůjčují slova modlitby v okamžicích, kdy se nám vlastních slov nedostává, umožňují nám „ventilovat“ naše trápení, proměňují výkřiky bolesti v modlitbu a chrání nás tak před vzpurným postojem vůči Bohu. Zároveň nás spojují se všemi trpícími všech věků a naše modlitba v utrpení se tak stává modlitbou všech, kteří věří, že Bůh je naším milujícím otcem, připraveným vyslyšet naše prosby a poskytnout nám ochranu a pomoc. Žalмовé kletby jsou pak dokladem toho, že i negativní emoce patří k lidskému životu: zatímco však jejich potlačování může vést až k psychickým problémům, úplné otevření se Bohu přináší úlevu a osvobození.

Žalozpěvy byly vybrány i proto, že nám předkládají zcela jiný způsob hovoru s Bohem, než na jaký jsme většinou zvyklí: pro mnoho křesťanů je totiž nemyslitelné, že by mohli Bohu odporovat, něco mu vyčítat nebo s ním dokonce vést spor. Jsou modlitbou vycházející z hloubi srdce, bez příkras, falešných postojů a zbytečných frází.

Záměrem této práce je tedy vyzvednout aktuálnost žalmů i v současnosti a představit žalozpěvy jako modlitbu člověka jakékoliv doby, člověka, který se nachází v takové tísní, která z lidského pohledu nemá východisko. V neposlední řadě pak také ukázat, že žalozpěvy se může modlit pouze ten, kdo pustil Boha do svého života, navázal s ním důvěrný vztah, a proto v něm vidí laskavého otce, věrného bratra, blízkého přítele a mocného ochránce.

Práce je rozdělena do pěti kapitol: první kapitola podává přehled nejdůležitějších informací týkajících se žalmů všeobecně, ve druhé kapitole jsou představeny samotné žalozpěvy, třetí oddíl se zabývá kletbami, které mají své zvláštní místo právě v žalozpěvech. V kapitole čtvrté je proveden rozbor třech žalmů: ty byly vybrány tak, aby každý z nich „reprezentoval“ určitý druh žalozpěvů, a konečně pátá kapitola srovnává vztah starozákonního a dnešního člověka k Bohu a předkládá poselství žalozpěvů z pohledu různých autorů. V úvodu každé kapitoly je citován úryvek některého z žalozpěvů, s výjimkou kapitoly čtvrté, kde je uvedeno celé znění vykládaných žalmů. Závěr práce je ukončen děkovným chvalozpěvem pro vyjádření naděje, že každé utrpení bude jednou proměněno v radost. Znění žalmů, biblické citáty a zkratky biblických knih jsou převzaty z ekumenického překladu bible, 1. vyd. z r. 1979.

Je-li v textu uvedeno jméno parafrázovaného autora s odkazem na poznámku pod čarou, pak je toto jméno psáno velkými písmeny; v případě, že jde jen o zmínku dotyčného autora nebo je parafrázován společně s jinými autory, (případně jde-li o přímou citaci), jsou použita písmena malá. Přímá citace je v textu odlišena uvozovkami: delší citace jsou uvedeny menším písmem ve zvláštním odděleném odstavci, přičemž uvozovky jsou i v tomto případě zachovány pro větší přehlednost.

ŽALMY

Hospodine, přej sluchu mým slovům,
měj porozumění pro mou zneklidněnou mysl.
Pozornost mi věnuj, když o pomoc volám,
můj Králi, můj Bože,
vždyť se modlím k tobě!
Hospodine, ty můj hlas uslyšíš zrána,
ráno ti připravím oběť a budu čekat.

Ž 5,1-4

V prvním oddíle se zaměříme na žalmy všeobecně. Literatura, která se tematice žalmů věnuje, je nesmírně obsáhlá a závěry autorů k jednotlivým tématům nejsou vždy jednotné. Není však naším záměrem případné názorové rozdílnosti analyzovat nebo vysvětlovat, neboť první oddíl je míněn pouze jako úvod k oddílům následujícím, které se již věnují hlavnímu tématu této práce, tedy žalozpěvům. Proto se nezbýváme žalmy zcela vyčerpávajícím způsobem, ale podáváme pouze stručný a co nejvýstižnější přehled toho nejpodstatnějšího.

1.1 Základní pojmy

Protože žalozpěvy tvoří jednu z podskupin žalmů, je potřeba se seznámit se základními pojmy jako je *žalm*, *žaltář* či *žalmové nadpisky*, objasnit zejména problematiku doby vzniku žalmů, jejich autorství, užívání a historické pozadí. Vysvětlíme zde způsoby rozdělení žalmů a pro doplnění uvedeme i nejstarší rukopisy Žaltáře. Protože žalmy jsou především poezií, která má svůj jazyk i zvláštnosti, zmíníme krátce i zásady starozákonní poezie a poukážeme na symboliku a zvláštnosti žalmů. V závěru prvního oddílu je pak nastíněn výzkum žalmů a způsob jejich výkladu.

1.1.1 Žalmy a žaltář

České slovo *žalm* je odvozeno z řeckého *psalmós* (*ψαλμός*), které je překladem hebrejského slova *mizmôr*, jehož původ je ve slovesném kořenu *zamar*, tedy *zpívat* či *brnkat*.¹ Žalmy jsou tedy spojeny s hudbou. Stopadesát posvátných písní označuje již sv. Jeroným v předmluvě k Sofroniovi jako *žalmy* či *žaltář*, jako *žalmy* je sbírka označena v Septuagintě (LXX), Alexandrijský rukopis pak mluví o *žaltáři*. *Knihu žalmů* zmiňuje i Nový zákon (L 20,42; Sk 1,20). Vrátime-li se opět do řečtiny, zjistíme, že *psaltérion* (hebrejsky *nébel*), neboli žaltář, byl desetistrunný trojhranný nástroj ve tvaru loutny, na kterém se doprovázel zpěv. Žaltářem byla později nazvána celá sbírka žalmů. V hebrejských rukopisech je Žaltář pojmenován *šefer-šillim* (kniha chval), nebo krátce *šillim*, což je množné číslo podstatného jména *šillá* - chvalo-zpěv.² Toto označení se však hodí pouze na jediný žalm, a to 145 (kde je přímo uvedeno v nadpisku), a neoznačuje ani tak obsah žalmů, jak spíše k čemu se písní užívalo: tedy k Boží chvále. Výstižnější a v nadpiscích častěji uváděný výraz je *mizmôr*.³

Kniha Žalmů patří mezi knihy Starého zákona a je sbírkou hebrejských náboženských písní. Křesťané ji řadí mezi literaturu sapienciální (mudroslovnou), u Židů patří mezi posvátné Spisy (*ketúbim*).⁴ „Kniha je nejpoužívanějším starozákonním spisem v liturgii Církve. Spolu s Iz je nejvíce citovaná v Novém zákoně.“⁵

1.1.2 Doba vzniku žalmů

Stanovit dobu vzniku žalmů je velmi obtížné. Jediným ukazatelem mohou být žalмовé nadpisky, které jsou však v mnoha případech nejisté. Nápomocny nám nejsou ani náboženské věty, sloh či jazykové tvary, neboť neznáme dosti dobře náboženskou znalost pisatelů žalmů, ani stav hebrejského jazyka v jednotlivých obdobích.

¹ Srov. DILLARD, R. B. - LONGMAN, T. III. *Úvod do Starého Zákona*. Praha: Návrat domů, 2003, s. 201.

² Srov. SEDLÁČEK, J. V. *Výklad knih Písma svatého Starého Zákona: Výklad posvátných žalmů, díl I, úvod a Ž 1-71*. Praha: Dědictví sv. Prokopa, 1900, s. 1.

³ Srov. tamtéž, s. X; *Úvody ku knihám Starého Zákona podľa Jeruzalemskej biblie v preklade Antona Boteka*. Bratislava: Dobrá kniha, 1994, s. 69.

⁴ Srov. *Kniha žalmů* - Wikipedie, otevřená encyklopedie [online] 2009-11-03, http://cs.wikipedia.org/wiki/Kniha_%C5%BEalm%C5%AF.

⁵ VLKOVÁ, G. I. *Úvod do prorocké a mudroslovné literatury Starého zákona*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2005, s. 78.

Jisté je, že jednotlivé žalmy vznikaly v různých dobách.⁶ Označení Žaltáře jako *zpěvník druhého chrámu* je nepřesné: navozuje dojem, že sbírka vznikala jen v době babylonského zajetí či po něm. Kromě toho nejsou žalmy obsaženy pouze v Žaltáři, ale byly skládány v různých etapách izraelských dějin (Ex 15, Sd 5, Oz 6,1-3 aj.).⁷ Podle obsahu jednotlivých žalmů můžeme s jistotou říci, že královské žalmy vznikly v době předexilní (Ž 45, 132, 101) a ty, které předpokládají babylonské zajetí (Ž 126, 137), pochází z doby poexilní.⁸ Tvrzení HEGERA,⁹ že nelze datovat žalmy do doby po exilu, se jeví jako ojedinělé, většina autorů toto datování nezpochybnuje.

Zatímco RENDTORFF¹⁰ jmenuje dva žalmy, které vznikly v době babylonského exilu (Ž 126, 137), NOVOTNÝ¹¹ považuje za jediné jisté svědectví babylonského zajetí pouze Ž 137.

Není bez zajímavosti, že některé žalmy se nápadně shodují s mimoizraelskými náboženskými písněmi; konkrétně Ž 104 vykazuje podobnost s hymnem egyptského faraona Achnatona na sluneční božstvo Atona (14. stol. př. Kr.), stejně tak Ž 29 nebo 68 se v mnohém podobají starým ugaritským básním, dochovaným na klínových tabulkách z Ras Šamra.¹²

Můžeme tedy shrnout, že spodní hranice vzniku žalmů spadá do 10. stol. př. Kr. (žalmy královské),¹³ k uzavření Žaltáře došlo podle HEGERA¹⁴ v pol. 2. stol. př. Kr., BOGNER¹⁵ se přiklání k uspořádání Žaltáře v době Ezdrášově, tedy v 5. stol. př. Kr., nevylučuje však vznik některého žalmu i v pozdější době, podle SEDLÁČKA¹⁶ mohou některé žalmy pocházet z doby Ezdrášovy či Nehemiášovy, tedy z 2. pol. 5. stol. př. Kr., a do této doby datuje také uzavření sbírky, což potvrzoval i Josef Flavius. *Rozjímavý překlad žalmů a kantik římského breviáře* k tomu uvádí: „Jistě jsou Davi-

⁶ Srov. SEDLÁČEK, J. V. *Výklad knih Písma svatého Starého Zákona: Výklad posvátných žalmů I*, s. XXXI.

⁷ Srov. THOMSON, J. G. S. S. - KINDER, F. D. „Žalmy“. In: *Nový biblický slovník*. Praha: Návrat domů, 1996, s. 1168.

⁸ Srov. RENDTORFF, R. *Hebrejská bible a dějiny*. Praha: Vyšehrad, 1996, s. 308.

⁹ Srov. *Písmo svaté Starého Zákona, díl II. Knihy básnické-poučné*. Praha: Česká katolická charita v Ústředním církevním nakladatelství, 1956, s. 96-97.

¹⁰ Srov. RENDTORFF, R. *Hebrejská bible a dějiny*, s. 308.

¹¹ Srov. NOVOTNÝ, A. „Žalmy“. In: *Biblický slovník. R-Ž*. Praha: Kalich, Česká biblická společnost, 1992, s. 1340.

¹² Srov. tamtéž.

¹³ Srov. tamtéž, s. 1340-1341; VLKOVÁ, G. I. *Úvod do prorocké a mudroslovné literatury Starého zákona*, s. 78.

¹⁴ Srov. *Písmo svaté Starého Zákona II*, s. 96-97.

¹⁵ Srov. BOGNER, V. *Žalmy*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2009, s. 11.

¹⁶ Srov. SEDLÁČEK, J. V. *Výklad knih Písma svatého Starého Zákona: Výklad posvátných žalmů I*, s. XXXIII.XXXV.

dovy žalmy známy začátkem 2. století, v poslední třetině téhož věku je už bezpochyby sbírka hotová.¹⁷ Všichni autoři (až na výjimky jako např. Josef Heger) se tedy shodují na tom, že nejmladší žalmy vznikly ještě v době poexilní, v době makabejské však již byl Žaltář uzavřen a tudíž z této doby žádné žalmy nepochází, jak se mylně domníval např. Theodor z Mopsuestie.

1.1.3 Autoři žalmů

Určit autory žalmů je ještě obtížnější než stanovit dobu jejich vzniku. Opět se můžeme opírat pouze o žalmové nadpisky, kde však narazíme na zásadní problém: v hebrejském textu jsou tyto nadpisky uvedeny obvykle předložkou *l^e*, která může v překladu znamenat *od někoho, o někom, pro někoho*. Dlouhou dobu tato předložka byla překládána *od někoho*, tedy všeobecně přijímaný názor se přikláněl k autorství.¹⁸ Toto tvrzení dnes můžeme vyloučit. I když 73 žalmů je v nadpiscích spojeno se jménem Davidovým, je zřejmé, že není možno považovat jej za skutečného autora, přestože David byl hudebně velmi nadán, staral se o chrámovou hudbu (1Pa 16,4-7) a tedy byla snaha co nejvíce žalmů připisovat právě jemu.¹⁹ Je třeba vzít v úvahu i další verze překladu hebrejského *l^e*: pak dojdeme k závěru, že tyto nadpisky pouze naznačují vztah s jmenovanou osobou. Mohly být tedy pro sbormistra či pro určitou skupinu zpěváků.²⁰

Kromě Davida jsou v nadpiscích jako autoři uvedeni např. synové Korachovi (11 žalmů), Asaf (12 žalmů), Etan Ezrachovec (Ž 89), Heman Ezrachovec (Ž 88), Mojžíš (Ž 90) a Šalomoun (Ž 72, 127). Jejich autorství je však velmi nejisté. Asi třetina žalmů je pak bez udání konkrétního spisovatele.²¹ Dá se tedy říci, že autoři žalmů jsou anonymní; zároveň však je nemyslitelné, vzhledem k biblické tradici o Davidově hudební tvořivosti, že by David nebyl autorem ani jednoho žalmu.

¹⁷ *Rozjímavý překlad žalmů a kantik římského breviáře*. Řím: Křesťanská akademie, 1970, s. 8.

¹⁸ Srov. STAROZÁKONNÍ PŘEKLADATELSKÁ KOMISE PRAHA. *Výklady ke Starému zákonu III. Knihy naučné: Jób až Píseň písní*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1998, s. 222.

¹⁹ Srov. BOGNER, V. *Žalmy*, s. 12.

²⁰ Srov. *Úvody ku knihám Starého Zákona podľa Jeruzalemskej biblie v preklade Antona Boteka*, s. 76.

²¹ Srov. BOGNER, V. *Žalmy*, s. 12-13.

1.1.4 Užívání žalmů a jejich historické pozadí

Žalmy měly od samého začátku své místo v izraelské bohoslužbě, ta ale měla podobu spíše kultického dramatu, a tedy se od bohoslužby jak ji známe dnes podstatně lišila. Po zániku judského království nastaly v bohoslužbě výrazné změny, ale žalmy i nadále tvořily její základ. Došlo však k přesunutí jejich původního smyslu a k jejich aplikaci na nové situace. V době apoštolské církve byly např. oblíbené mesiášské žalmy pro jejich možné vztáhnutí na Ježíše Krista jakožto zaslíbeného Mesiáše (např. Ž 8 v Žd 2 aj.).²² Žalmy nacházely uplatnění v chrámové a později synagogální bohoslužbě každodenní, sobotní a sváteční, při bohoslužebných úkonech jednotlivců konaných v chrámě i mimo chrám, jako třeba při velikonoční večeři (Mt 26,30). Přestože slova žalmů mohla být používána i při soukromé modlitbě, o tomto nejsou ve Starém zákoně žádné doklady.²³

Někteří badatelé se nespokojili s obecným zařazením žalmů do izraelské bohoslužby a snažili se najít uplatnění jednotlivých žalmů při konkrétní slavnosti, jako např. Sigmund Mowinckel,²⁴ žák Hermanna Gunkela.²⁵ Jeho pokusy se však nesetkaly s ohlasem pro nedostatek důkazů pro existenci Mowinckelem uváděných izraelských slavností, a to jak v biblické tradici, tak v samotném Žaltáři.²⁶

Při určení historického pozadí žalmů musíme mít na paměti fakt, že žalmy vznikaly v časovém rozpětí zhruba jednoho tisíce let. V průběhu této doby byly různě aktualizovány a upravovány. Z tohoto pohledu můžeme nazvat historickým pozadím žalmů celé izraelské dějiny. Navíc jednotlivým žalmům chybí zasazení do konkrétní situace a můžeme říci, že takováto konkretizace ani není záměrem žalmů. Jinými

²² Srov. BIČ, M. a kol. *Starý zákon: překlad s výkladem, svazek 9, žalmy*. Praha: Kalich, 1982, s. 13.

²³ Srov. NOVOTNÝ, A. „Žalmy“. In: *Biblický slovník. R-Ž*, s. 1338.

²⁴ Sigmund Olaf Plytt Mowinckel (4. srpna 1884 v Kjerringøy – 4. června 1965 v Oslu) byl norský teolog zabývající se zejména Starým zákonem. Od roku 1917 byl docentem na univerzitě v Oslu; roku 1922 se stal profesorem.

Sigmund Mowinckel - Wikipedie, otevřená encyklopedie [online] 2009-11-04, http://cs.wikipedia.org/wiki/Sigmund_Mowinckel.

²⁵ Hermann Gunkel (1862-1932) – starozákoník, zakladatel exegeze s ohledem na lit. žánry a formy (dějiny formy); *Schöpfung und Chaos* (1895); *Die Propheten* (1917), *Die Psalmen* (1926); *Einleitung in die Psalmen* (1933).

Základní církevní dokumenty k biblické práci [online] 2009-11-04,

<http://ktf.cuni.cz/~ryskova/Uvod%20do%20Pisma/Z%C3%A1kladn%C3%AD%20%20C3%ADrkevn%C3%AD%20dokumenty.doc>.

²⁶ Srov. DILLARD, R. B. - LONGMAN, T. III. *Úvod do Starého Zákona*, s. 207-208.

slovy: žalmy nepodávají svědectví o té či oné události. A právě tato nespecifikovatelnost umožňuje použití žalmů v jakékoliv době.²⁷

Podle BOGNERA²⁸ jsou historické okolnosti žalmů vybrány z knih Samuelových a týkají se událostí v Davidově životě, zejména doby, kdy trpěl, nicméně připouští, že se uvedené okolnosti často neshodují s obsahem žalmu.

1.1.5 Nejstarší rukopisy

Nejstarší překlad Žaltáře je v Septuagintě. Tento řecký překlad pořídili Židé v Alexandrii nejpozději koncem 2. stol. př. Kr.,²⁹ z něho pak vznikaly další latinské překlady, z nichž nejoblíbenějším byla Itala. Ve 4. stol. po Kr. však již tento text vykazoval různé varianty, proto pověřil papež Damas v r. 383 sv. Jeronýma jeho revizí, a to podle Septuaginty. Vzniklo tak *psalterium romanum*, žaltář římský. Protože však samotný text Septuaginty byl nepřesný, vzhledem k tomu, že hebrejský text neměl vokalizace, provedl sv. Jeroným o tři roky později novou revizi, tentokrát z Origenovy Hexaply, a tento text byl nazván *psalterium gallicanum*, žaltář galský. V r. 392 přeložil sv. Jeroným Žaltář z hebrejského originálu: tento překlad je přesnější než oba výše jmenované, v církevní liturgii se však neujal.³⁰

Žaltář římský je dodnes používán u sv. Petra v Římě, žaltář galský (zaveden v Gálii sv. Řehořem z Toursu) byl zařazen do Vulgáty.³¹

1.2 Rozdělení žalmů

Klasifikace žalmů je možná z několika různých hledisek: některá dělení jsou pevně daná a všeobecně přijímaná, jiná jsou utvářena různými autory a vzájemně se odlišují: někdy více, někdy pouze v detailech. V níže uvedených kapitolách jsou nastíněny základní způsoby klasifikace, přičemž rozdělení podle literárních druhů je pro tuto práci určující.

²⁷ Srov. DILLARD, R. B. - LONGMAN, T. III. *Úvod do Starého Zákona*, s. 202.203.

²⁸ Srov. BOGNER, V. *Žalmy*, s. 15.

²⁹ Srov. *Rozjímavý překlad žalmů a kantik římského breviáře*, s. 8.

³⁰ Srov. SPÁČIL, B. *Psallite regi nostro: rozjímání na žalmy pro kněze, svazek I, předmluva, úvod, žalm 1-50*. Olomouc: Velehrad, 1941, s. 10.

³¹ Srov. *Rozjímavý překlad žalmů a kantik římského breviáře*, s. 8.

1.2.1 Rozdělení obecné

Žaltář obsahuje stopadesát žalmů a je rozdělen do pěti knih, které mají zřejmě odpovídat Tóře, tedy Pěti knihám Mojžíšovým. Tato domněnka však není podložena přesvědčivými důkazy. První kniha obsahuje Ž 1-41, druhá Ž 42-72, třetí Ž 73-89, čtvrtá Ž 90-106 a pátá Ž 107-150. Každá z těchto knih končí doxologií, přičemž závěrečnou doxologii páté knihy tvoří celý Ž 150.³² V dalším rozdělení žalmů již nejsou autoři tak jednoznačně určití, jak v případě shora uvedeném, nicméně jako všeobecně uznávané skupiny můžeme uvést žalmy Davidovy, elohistické žalmy, poutní písně a žalmy královské. VLKOVÁ³³ uvádí ještě žalmy nedavidovské a alelujové, v *Novém biblickém slovníku*³⁴ jsou kromě davidovských a elohistických žalmů zjednodušeně všechny ostatní žalmy zahrnuty mezi anonymní.

Je nutno upozornit, že číslování žalmů v textu hebrejském a latinském se liší: Vulgáta spojuje Ž 9 a 10 do jednoho, proto je až do Ž 147 číslování ve Vulgátě o jedno nižší než v textu hebrejském. Ž 147 pak znovu rozděluje na dva, a proto nastává v posledních čtyřech žalmech opět shoda.³⁵

Kromě toho najdeme v Septuagintě ještě Ž 151, syrská Pešitta obsahuje navíc pět žalmů apokryfních.³⁶

1.2.2 Rozdělení podle literárních druhů

Jiné dělení Žaltáře nabízí zkoumání literárních forem. Výhodou tohoto dělení je lepší pochopení obsahu žalmu, okolností, za jakých vznikl, a kdo ho napsal. Obecně se dají rozdělit na chvalozpěvy, žalozpěvy a díkůvzdání, problémem však je časté prolínání témat, když někdy začíná žalm pláčem a končí chválou či naopak, což u některých žalmů neumožňuje jejich přesné zařazení. Žalmy díkůvzdání mohou být

³² Srov. BIČ, M. a kol. *Starý zákon, žalmy*, s. 14-15; *Knihy žalmů* - Wikipedie, otevřená encyklopedie [online] 2009-11-04, http://cs.wikipedia.org/wiki/Kniha_%C5%BEalm%C5%AF.

³³ Srov. VLKOVÁ, G. I. *Úvod do prorocké a mudroslovné literatury Starého zákona*, s. 79.

³⁴ Srov. THOMSON, J. G. S. S. - KINDER, F. D. „Žalmy“. In: *Nový biblický slovník*, s. 1169.

³⁵ Srov. SPÁČIL, B. *Psallite regi nostro I*, s. 7.

³⁶ Srov. BIČ, M. *Ze světa Starého Zákona II*. Praha: Kalich, 1989, s. 554.

individuální nebo kolektivní, stejně tak žalozpěvy (někdy označené jako žalmy pro-sebné).³⁷ Další dvě skupiny žalmů tvoří žalmy mesiášské a královské.

Poněkud zvláštní a neobvyklé dělení nabízí např. SEDLÁČEK,³⁸ a to na žalmy vycházející z radostného nadšení, žalmy vycházející ze zarmoucené nálady, žalmy vycházející z rozjímajícího klidného ducha - podle Hengstenberta, nebo podle Wildeboera, který kromě obvyklých chvalozpěvů, poutních písní a žalmů královských uvádí ještě např. žalmy přírody, historické žalmy či válečné písně.

1.3 Žalmové nadpisky

Většina žalmů obsahuje nadpis. V hebrejském textu nemá nadpis 34 žalmů, v Septuagintě a Vulgátě pouze 2. Nadpisy nejsou přidány jen k žalmům, ale najdeme je i v knize Přísloví či v Písni Šalomounově. Jsou většinou velmi krátké a mohou naznačovat skladatele žalmu, zpěváka, situaci, za jaké byl žalm složen, či způsob, jakým se má zpívat. Pravost nadpisů zpochybnil jako první Theodor z Mopsuestie, jinak však nebylo o pravosti pochybováno až do 18. stol.³⁹

Základní otázkou zůstává, zda nadpisy pochází od samotných autorů nebo zda byly k žalmu připojeny v pozdější době. Tady je potřeba zkoumat každý žalm jednotlivě. Právě v nadpiscích se setkáváme s předložkou *l'*, jejíž přesný význam nedokážeme zcela jasně určit. Otázku nadpisů komplikuje i skutečnost, že ne vždy odpovídá nadpis obsahu žalmu. Nadpisy bychom tedy měli pokládat za spolehlivou tradici pokud se týká autorství a pozadí žalmů, avšak nestavět je na úroveň žalmů samotných.⁴⁰

1.3.1 Literární druh žalmů podle nadpisů

Podle žalmových nadpisů rozlišujeme: žalm (*mizmōr*) - takto je označeno 57 žalmů, soudí se, že šlo o písně doprovázené hrou na strunné nástroje; píseň (*šír*) - rovněž bývala doprovázena hudbou a rozdíl mezi tímto a předcházejícím označením

³⁷ Srov. CHIOLERIO, M. „Blaze tomu, kdo slyší tato slova“. (*Sír 50,28*): první setkání se Starým zákonem. Praha: Paulínky, 1997, s. 221.

³⁸ Srov. SEDLÁČEK, J. V. *Výklad knih Písma svatého Starého Zákona: Výklad posvátných žalmů I*, s. XV.

³⁹ Srov. tamtéž, s. XV–XVI.XVII.

⁴⁰ Srov. DILLARD, R. B. - LONGMAN, T. III. *Úvod do Starého Zákona*, s. 204.205.

není jasný; pamětní zápis (*miktām*) - i zde je smysl tohoto údaje nezřetelný, mohlo by jít o pamětní zápis vytesaný do kamene; poučující (*maškil*) - podávají poučení z utrpení vlastního či cizího, mohly pocházet i z rituálu trpícího krále; tklivá píseň (*šiggājón*) - jde o druh elegického zpěvu, soudí se na vzrušený nářek; chvalozpěv (*ʿhillā*) - pouze v nadpisku Ž 145, jde o vděčný chvalozpěv jedince či společenství, a modlitba (*ʿfillā*) - často je ve spojení se jménem Davidovým, také Mojžíšovým a s „poniženým“, jde o modlitbu jedince i společenství či o modlitbu přímluvnou.⁴¹

1.3.2 Povaha a použití žalmů podle nadpisků

Někdy se údaje v nadpise týkají způsobu, jakým mají být žalmy předneseny či jakými nástroji mají být doprovázeny, např. *podle gatského způsobu, za (doprovodu) strunných nástrojů, ke (hře) na flétny, vysokým (= dívčím) hlasem* nebo *při tanečním reji*. Oproti tomu některé nadpisy jsou pro nás naprosto nesrozumitelné a je pravděpodobné, že jim nerozuměli ani překladatelé Septuaginty, např. *podle Lilií, podle Laně (za) ranních červánků* či *podle Némé holubice dále*.

Další informací, kterou nám nadpisy poskytují, je konkrétní užití žalmu, jako např. *k připamatování, pro zpěv, k díkůvzdání, ke dni odpočinku, při posvěcení (Hospodinova) domu*.⁴²

1.4 Starozákonní poezie

Záměrem básně v žádném případě není podávat odborné poučky či faktické informace. Báseň nehodnotí skutečnosti z rozumového hlediska, ale zabývá se city, náladami či zkušenostmi.⁴³ A právě v tom spočívá výhoda poezie: že totiž může oslovit široký okruh posluchačů, vzdělané i nevzdělané, staré i mladé. Vyjádřené emoce pochopí člověk snáz než strohá odborná fakta. Zároveň tak poezie působí i na emoce čtenáře, podněcuje jeho fantazii,⁴⁴ umožňuje mu prožívat pocity a nálady autora,

⁴¹ Srov. STAROZÁKONNÍ PŘEKLADATELSKÁ KOMISE PRAHA. *Výklady ke Starému zákonu III*, s. 224-225.

⁴² Srov. tamtéž, s. 226-230.

⁴³ Srov. STRUPPE, U. - KIRCHSCHLÄGER, W. *Jak porozumět bibli: úvod do Starého a Nového zákona*. Praha: Vyšehrad, 2000, s. 95.

⁴⁴ Srov. DILLARD, R. B. - LONGMAN, T. III. *Úvod do Starého Zákona*, s. 20.

a takto prožitá sdělení pak zůstávají uchována nejen v paměti čtenáře, ale zejména v jeho srdci, mnohem delší dobu než naučené poučky.

„Nám se jeví biblická poezie trochu jednotvárná. Literární vkus byl tehdy jiný než náš. Vidíme zde tendenci vyjádřit myšlenky co největším množstvím často i umělých slov, což je opak naší poezie. Je to poezie, kde tvůrčí spontánní silou je impulsivní, citový svět autorů.“⁴⁵

1.4.1 Zásady starozákonní poezie

Poezie je v určitém smyslu umělým jazykem, neboť používá méně obvyklá pravidla komunikace. Nejtypičtějším znaky starozákonní poezie jsou stručnost, metaforičnost a paralelismus. Poezie na rozdíl od prózy dokáže vystihnout jen málo slovy velmi mnoho. Už řádky básní jsou na první pohled odlišné právě svou krátkostí. Stručnosti lze dosáhnout mj. vynecháním spojek a částic nebo vysokým stupněm obraznosti.

Ke stručnosti přispívá i metaforičnost, kdy namísto dlouhého vysvětlování básník použije přirovnání k něčemu či k někomu.⁴⁶

Pro hebrejskou poezii je charakteristické opakování neboli paralelismus (*parallelismus membrorum*), což znamená, že sdělení se v různých obměnách opakuje. Tento prvek je typický pro literaturu egyptskou, arkadskou a fénickou. „Čím je forma umělečtější, tím je přesnější zákon paralelismu.“⁴⁷

Z dalších prvků můžeme jmenovat ještě akrostich, který se v hebrejské biblické poezii vyskytuje dosti často.

1.4.2 Symbolika žalmů

Jazyk žalmů v hojné míře využívá symbolů, metafor či antropomorfismů, které pomáhají člověku lépe pochopit to, co je těžce poznatelné a přiblížit to, co je lidskému rozumu příliš vzdálené.

⁴⁵ DUKA, D. *Úvod do Písma svatého Starého zákona*. Praha: Editio Sti. Aegidii, 1992, s. 67.

⁴⁶ Srov. DILLARD, R. B. - LONGMAN, T. III. *Úvod do Starého Zákona*, s. 21.22.

⁴⁷ DUKA, D. *Úvod do Písma svatého Starého zákona*, s. 67.

Zajímavé rozdělení biblické symboliky nastiňuje MONLOUBOU,⁴⁸ který vychází ze čtyř ramen kříže, a do jeho centra umísťuje modlíciho se žalmistu. Vertikální linie směřuje k nebi jakožto sídlu Boha, který, ač sám vše vidí, zůstává ve skrytosti, opačný směr ukazuje k propasti. Tato linie je charakterizována slovesem „vidět“: člověk vzhlíží vzhůru k nebi, zatímco Bůh shlíží dolů na zem. Horizontální rameno znázorňuje člověka, lidstvo a přírodu s jejich vzájemnými pouty.⁴⁹ Bůh je pojmenován pomocí lidských obrazů, je mu přisuzována jak tělesná podoba (oči, nos, uši), tak i psychické stavy (radost, hněv, zármutek), zatímco člověk je popisován pomocí obrazů ze světa zvířat: bývá přirovnáván k lani, která prahne po vodách bystřin (Ž 42,2), nebo k vlaštovce, stavící si hnízdo, do kterého ukládá svá mláďata (Ž 84,4), jsou zde i obrazy štvané zvěře, která je chycena do nastražené léčky (Ž 31,5). Neobvyklé nejsou ani výjevy z rostlinné říše: spravedlivý je jako zelený strom s výborným ovocem (Ž 1,3), kdežto bezbožníci jsou jako pleva rozvátá větrem (Ž 1,4).⁵⁰

1.4.3 Zvláštnosti žalmů

Zatímco ve Starém zákoně promlouvá většinou Bůh k lidu skrze lidské prostředníky, v žalmech naopak volají lidé k Bohu. Tím je Žaltář odlišen od ostatních knih Starého zákona. Můžeme usuzovat, že v žalmech člověk odpovídá Bohu na jeho volání.⁵¹ Protože je však kniha Žalmů součástí Písma sv., musíme na ni pohlížet i jako na Boží slova adresovaná člověku. Prostřednictvím žalmů nám Bůh ukazuje, jak se člověk může a má modlit.⁵²

1.5 Výzkum žalmů a způsob výkladu

Je samozřejmé, že výklad jakéhokoliv textu musí probíhat v souvislosti s celou knihou. Ve Starém zákoně však existovaly dvě výjimky, a to kniha Žalmů a Přísloví,

⁴⁸ Srov. MONLOUBOU, L. *L'imaginaire des Psalmistes. Psaumes et symboles*. Paris, 1980. (Citováno podle: TRONINA, A. *Teologia psalmów: wprowadzenie do lektury Psalterza*. Lublin: Redakcja Wydawnictw Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, 1995, s. 24).

⁴⁹ Srov. TRONINA, A. *Teologia psalmów*, s. 24-25.

⁵⁰ Srov. HŘEBÍK, J. *Jazyk starozákonních žalmů, zvláště kletby, jako modlitba dnešního křesťana*. Informace biblického díla 3, červen 1998, s. 49.

⁵¹ Srov. DILLARD, R. B. - LONGMAN, T. III. *Úvod do Starého Zákona*, s. 216.

⁵² Srov. STRUPPE, U. - KIRCHSCHLÄGER, W. *Jak porozumět bibli*, s. 94.

kteřé byly považovány za samostatné texty. V průběhu let se však i zde přístup změnil. Jednotlivé žalmy jsou dnes vykládány v souvislosti s žalmovými skupinami či sbírkami, i s celou knihou Žalmů. Exegeze žalmů se změnila na exegezi Žaltáře a jeho poselství je třeba vnímat jako něco víc než jen poselství jednotlivých žalmů.⁵³

Pokud se týká výkladu žalmů, klíčovou úlohu sehrál Hermann Gunkel, který začal zkoumat literární druhy žalmů a snažil se určit jejich *Sitz im Leben*,⁵⁴ tedy hledal původní místo a účel vzniku jednotlivých žalmů a stejně jako mnoho dalších autorů (Sigmund Mowinckel, Artur Weiser, Hans Joachim Kraus aj.) předpokládal původ žalmů v náboženských slavnostech. Ovšem existence některých slavností, např. *slavnost Siónu* nebo *novoroční slavnost intronizace Hospodina*, které výše uvedení autoři uváděli, nebyla v Izraeli nikdy prokázána.⁵⁵

⁵³ Srov. BRAULIK, G. (zost.). *Rozumieť Starému zákonu*. Svit: KBD, 2002, s. 72.

⁵⁴ *Místo v životě*. Předloha pro tuto metodu pochází z etnografických výzkumů v 1. polovině 19. století, jmenovitě od Herdera, který roztřídil lidovou slovesnost (pohádky, balady) podle určitého místa v životě. Tím se nechali inspirovat i teologové. Nám zřejmě ani na mysl nepřijde, že jedním z důvodů byl estetický zájem dozrívajícího romantismu. „Ach, tento verš tak pěkně působí! V čempak spočívá jeho působivost?“ Za hlavní představitele se považují starozákoník Hermann Gunkel (1862-1932) a novozákoník Martin Dibelius (1883-1947).

Exegeze: Poselství, Mediální aspekty [online] 2009-11-04, http://www.etf.cuni.cz/~comenius/Projekt%2001/exegeze_media.htm.

⁵⁵ Srov. VLKOVÁ, G. I. *Úvod do prorocké a mudroslovné literatury Starého zákona*, s. 82.

2 ŽALOPĚVY

Úpěnlivě volám k Bohu,
volám k Bohu, kéž mi přeje sluchu!
V den svého soužení se dotazuji Panovníka,
v noci k němu vztahuji své ruce bez umdlení,
má duše se utěšit nedá.

Ž 77,1-4

Ve druhé kapitole se dostáváme k druhu žalmů, na který je tato práce zaměřena, a to k žalopěvům.

„Nárek a chvála jako dvě základní duchovní polohy žalmistů vycházejí ze zkušeností smrti (resp. všeho, čím je život ohrožen) a života (resp. všeho, co život posiluje) - tato dvojí celostní lidská zkušenost je v modlitbě vztažena k Bohu, který je svou nekonečnou dobrotou naopak zcela nakloněn člověku.“⁵⁶

2.1 Charakteristika žalopěvů

V Žaltáři tvoří žalopěvy nejpočetnější skupinu. Jestliže smutek a radost jsou dva základní lidské pocity, pak častěji se v životě člověka vyskytuje právě smutek. Vždyť ani Kristovo poselství v ničem nenaznačuje, že by pozemský život měl být blažený.

Ani Izraelité nebyli uchráněni problémů, útoků a otřesů a měli tedy často důvod k nářkům a prosbám o pomoc či slitování. Nešlo přitom jen o to, že vyvolený národ zakouší utrpení; v sázce byla Hospodinova čest. Vždyť pohané budou jásat (Ž 79) a Bůh sám bude vystaven posměchu nepřátel (Ž 74,18).⁵⁷

Nářky Izraelitů měly nejrůznější příčiny: nemoc, smrt, výsměch nepřátel, nespravedlnost, vykořisťování i pochybnosti ve víře: to všechno můžeme v žalopěvách

⁵⁶ HŘEBÍK, J. *Speciální úvod do Starého zákona II*, s. 2 [online] 2009-11-06, http://ktf.cuni.cz/~hrebik/spec_uvod_2.html.

⁵⁷ Srov. BIČ, M. a kol. *Starý zákon, žalmy*, s. 28-29.

vysledovat.⁵⁸ Zdroj trápení tedy pocházel buď od vnějšího nepřítele nebo od samotného žalmisty. Nejtěžší krizi však žalmistovi působil zápas s Bohem a s tím spojený pocit, že Bůh na něho zapomněl, že ho opustil. Výstižně je žalozpěv označen jako zpěv dezorientace.⁵⁹

Jedním z nejvýraznějších znaků žalozpěvů je lidskost: nepřikrášlená a syrová, která nic nepředstírá. Věci jsou nazývány pravými jmény, není zde žádná snaha zmírnit pocíťovanou bolest, zjemnit rozhořčení, žádné falešné hrdinství.⁶⁰ Žalmista otevírá své nitro a odhaluje své nejhlubší pocity způsobem, který je pro mnohé křesťany těžko přijatelný. Bez zastírání připouští, že existuje zlo, utrpení, smrt, nepřátelství, křivdy, že nic z toho se mu nevyhýbá a že mu dochází síly. A všechny tyto své úzkosti, smutek i zlobu předkládá Hospodinu; ne však nějak zdrženlivě, pokorně nebo s ostychem: on Boha oslovuje přímo, je vytrvalý, někdy přímo neodbytný, hlasitě k němu nařiká a mnohdy tento nářek přechází do výčitek, které se jeví až opovážlivě. Nic nezakrývá, nic nepřikrášluje. Nehlídá své pocity, necenzuruje slova, která vyslovuje. Předkládá Bohu své problémy zcela lidským způsobem, nesnaží se před ním vypadat lepší než je. Mluví s ním jako se svým blízkým přítelem, který ho zná a před kterým není důvod cokoli předstírat.

Izraelité věděli, že bez Boha v životě neobstojí. Když není Bůh na jejich straně, veškeré jejich snažení je marné. Proto k němu úpěnlivě volají, prosí o pomoc a věří, že Hospodin zasáhne: pro svou svatost, ke své slávě a ku prospěchu svého vyvolaného národa.⁶¹

2.2 Rozdělení žalozpěvů

Žalozpěvy mohou být kolektivní (žalozpěvy společenství) nebo individuální (žalozpěvy jednotlivce). Toto dělení je základní a používá je většina autorů. Ve starší literatuře můžeme najít ještě další podskupiny, jako např. žalmy prosebné, kdy žalmista prosí Boha o pomoc v nebezpečích různého druhu, žalmy elegické nebo žalmy útěchy, kdy po nářku následuje vyjádření důvěry v Boží pomoc, a také žalmy

⁵⁸ Srov. DEISSLER, A. *Chodit s Bohem: významné texty Starého zákona*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1999, s. 69.

⁵⁹ Srov. DILLARD, R. B. - LONGMAN, T. III. *Úvod do Starého Zákona*, s. 208.209-210.

⁶⁰ Srov. FILIPÍ, P. *Kdo slyší můj nářek? (Poselství kajících žalmů)*. Třebenice: Mlýn, 1997, s. 88.89.

⁶¹ Srov. BIČ, M. a kol. *Starý zákon, žalmy*, s. 29.

zaklínací. Z církevní tradice známe žalmy kající,⁶² v *Biblickém slovníku*⁶³ pak nalezneme rozdělení individuálních žalozpěvů podle H. Schmidta na modlitby po uzdravení z nemoci a prosby o Boží zakročení před soudem.

2.2.1 Žalozpěvy kolektivní

Žalozpěvy společenství měly své místo zejména v modlitebních dnech ve svatyni, v bohoslužebné slavnosti, která byla zaměřena k pokání. Do úvahy přichází i exilní lidová slavnost nářků nebo jiná, za tímto účelem uspořádaná slavnost. Příležitostí k nim byly národní pohromy, útoky nepřátel, tíseň, a tehdy Izrael prosil o záchranu. Tyto liturgické texty často začínaly invokací a končily chválou, charakteristická pro ně byla argumentační řeč, která připomínala Bohu zaslíbené události minulosti, poukazovala na rozpory v přítomnosti, vyvozovala závěry a předkládala motivy, aby bylo dosaženo Boží pomoci.⁶⁴

Mezi kolektivní žalozpěvy patří např. Ž 44, 60, 74, 79, 80, 83, 85, 137. Někteří autoři přidávají i Ž 90, 106 a 123.⁶⁵

2.2.2 Žalozpěvy individuální

Nářky jednotlivců jsou velmi početné a s rozmanitým obsahem. Mállokdy se z nich dozvíme něco konkrétního o utrpení, které žalmista prožívá, nebo o osudu samotného žalmisty. Často je v jednom žalmu jmenováno hned několik příčin utrpení, ať už nemoc, útoky nepřátel, staroba, vyhnanství, pronásledování, osočování, hřích, pochybnosti či Boží mlčení, které žalmista vnímá jako Boží nezáměr či zapomnění. Obecná stylizace je charakteristická nejen pro žalozpěvy, ale pro žalmy všeobecně.⁶⁶ Tyto modlitby sice časem přešly do společného používání, ale na začátku jejich

⁶² Srov. SEDLÁČEK, J. V. *Výklad knih Písma svatého Starého Zákona: Výklad posvátných žalmů I*, s. XII.

⁶³ Srov. NOVOTNÝ, A. „Žalmy“. In: *Biblický slovník*, s. 1337.

⁶⁴ Srov. SEYBOLD, K. *Die Psalmen: eine Einführung*. Stuttgart: W. Kohlhammer, 1991, s. 98-99.

⁶⁵ Srov. tamtéž; NOVOTNÝ, A. „Žalmy“. In: *Biblický slovník*, s. 1337; *Úvody ku knihám Starého Zákona podľa Jeruzalemskej biblie v preklade Antona Boteka*, s. 71; RYŠKOVÁ, M. *Úvod do SZ - skripta*, s. 53 [online] 2009-11-06, <http://www.jabok.wz.cz/szmir.doc>.

⁶⁶ Srov. RINGGREN, H. *Psalmen*. Stuttgart Berlin Köln Mainz: W. Kohlhammer, 1971, s. 75.

vzniku stojí určitá osoba, která je složila v určité době, s konkrétním záměrem a pro zvláštní potřebu.⁶⁷

Do skupiny individuálních žalozpěvů jsou shodně řazeny např. Ž 3, 5, 6, 7, 13, 17, 22, 25, 26, 28, 38, 42, 43, 51, 54, 55, 56, 57, 59, 61, 63, 64, 69, 71, 86, 88, 102, 109, 130, 140, 14, 143. Z toho Ž 6, 38, 51, 102, 130, 143 bývají označovány jako žalmy kající, kterých je i s Ž 32 celkem sedm. Je zvláštní, že do svého výčtu individuálních žalozpěvů, byť nejde o výčet taxativní, nezařazuje Sedláček Ž 88, který je bezpochyby nářkem nejžalostnějším.⁶⁸

2.2.3 Individuální a kolektivní „já“

Ve starém Orientě nebyl rozdíl mezi kolektivem a jedincem vnímán tak výrazně, jak je tomu dnes. Jednotlivec byl součástí kolektivu a kolektiv zastupoval král nebo velekněz. Proto není možné považovat všechny žalmy vyjádřené v jednotném čísle za čistě individuální, což ukazuje např. Ž 129, který je psán v 1. osobě jednotného čísla, avšak výzva v prvním verši „ať řekne Izrael“ naznačuje, že je zde míněn lid.⁶⁹ Někteří autoři zastávají názor, že trpícím žalmistou, který bývá označen zpravidla jako „věrný“ (Ž 4,4), „spravedlivý“ (Ž 7,10) či „služebník Hospodinův“ (Ž 27,9), je míněn král jakožto představitel celého lidu, a poukazují přitom na skutečnost, že jednotlivec začal mít svou vlastní hodnotu teprve po návratu z babylonského zajetí. Individuální ráz připouštějí u mladších žalmů, u starších pak proběhla aktualizace v podobě demokratizace: na královo místo nastoupil lid jako „královské kněžstvo“.⁷⁰ Jiní se přiklánějí k tomu, že individuální žalmy nevyjadřují nějaké kolektivní „já“, ale je třeba za nimi vidět jednotlivce - i s ohledem na jejich často příliš individuální ráz, a že mnohdy bylo individuální „já“ až druhotně přepsáno na „já“ kolektivní.⁷¹ Shodný názor většiny autorů lze shrnout tak, že individuální žalozpěvy

⁶⁷ Srov. Úvody ku knihám Starého Zákona podľa Jeruzalemskej biblie v preklade Antona Boteka, s. 72.

⁶⁸ Srov. SEDLÁČEK, J. V. *Výklad knih Písma svatého Starého Zákona: Výklad posvátných žalmů I*, s. XIII; SEYBOLD, K. *Die Psalmen*, s. 99; NOVOTNÝ, A. „Žalmy“. In: *Biblický slovník*, s. 1337; *Úvody ku knihám Starého Zákona podľa Jeruzalemskej biblie v preklade Antona Boteka*, s. 71.72; RYŠKOVÁ, M. *Úvod do SZ-skripta*, s. 53 [online] 2009-11-06, <http://www.jabok.wz.cz/szmír.doc>.

⁶⁹ Srov. NOVOTNÝ, A. „Žalmy“. In: *Biblický slovník. R-Ž*, s. 1338.1339.

⁷⁰ Srov. BIČ, M. a kol. *Starý zákon, žalmy*, s. 29-30.

⁷¹ Srov. SEYBOLD, K. *Die Psalmen*, s. 129; *Úvody ku knihám Starého Zákona podľa Jeruzalemskej biblie v preklade Antona Boteka*, s. 71-72.

„...však vystihují základní bídu věřícího v jeho každodenním životě tak dokonale, že dnes ani není možné nevztahovat je na každého.“⁷²

Josef Hrbata vede své úvahy ještě dál:

„Bůh bere výkřik bídy všech jednotlivců jako jeden žalozpěv Kristův, jenž se vydal za všechny lidi do utrpení a umírání. Boží syn vzal naše prosby, smír, dík a chválu za své, aby na ně Otec božsky odpověděl. Tím umožnil Pán Ježíš, že modlitba žalmů je možná jednotlivci jako modlitba všech věřících, a dal nám právo říkat v žalmech „já“ zástupně za všechny pronásledované, utištěné, ponížené a trpící.“⁷³

2.3 Struktura žalozpěvů

Základní strukturu žalozpěvů tvoří vzývání Boha, nářek, prosba o pomoc a dík. Někdy může po nářku následovat vyznání hříchů, případně zlořečení nepřítelům, po prosbě může být vysloven slib prosícího nebo vyjádření důvěry v Boží pomoc. Jen málo žalozpěvů však obsahuje všechny uvedené prvky, nebývá zachováno ani pořadí, všechny však obsahují víc než jeden prvek.⁷⁴ V některých žalozpěvech převažuje nářek (Ž 88), jiné jsou svým obsahem více kající (Ž 51), někdy si je žalmista jist svou nevinou a svolává kletbu na své nepřátele (Ž 109). Mállokterý žalm má shora uvedené prvky v tak vyváženém poměru, jako např. Ž 13.

2.4 Způsoby vyjadřování

Člověk je ve svém životě při vnímání skutečností odkázán na tělesné smysly. Vše, co je mimo dosah těchto smyslů, je pro něj jen těžko představitelné. Pro lepší chápání abstraktního si tedy pomáhá nejrůznějšími prostředky, jako je např. metafora,

⁷² Bič, M. a kol. *Starý zákon, žalmy*, s. 30.

⁷³ HRBATA, J. *Písň království: meditace na žaltář Písma svatého*, I. Olomouc: Matice cyrilometodějská, 1996, s. 8.

⁷⁴ Srov. *Úvody ku knihám Starého Zákona podľa Jeruzalemskej biblie v preklade Antona Boteka*, s. 70–71; DILLARD, R. B. - LONGMAN, T. III. *Úvod do Starého Zákona*, s. 210; VLKOVÁ, G. I. *Úvod do prorocké a mudroslovné literatury Starého zákona*, s. 80; RYŠKOVÁ, M. *Úvod do SZ-skripta*, s. 53 [online] 2009-11-06, <http://www.jabok.wz.cz/szmir.doc>.

antropomorfismus, či personifikace. Tyto způsoby vyjadřování jsou v žalmech hojně využívány.

2.4.1 Antropomorfismus, metafora

V Novém zákoně se Bůh lidem zjevuje v Ježíši Kristu, pro lid Staré smlouvy však zůstával ve skrytosti. Mezi Izraelity a Hospodinem existoval živý vztah a ten nemohl být navozen bez konkrétní představy Boha. Zatímco ostatní národy si podoby svých bohů vytvářely, svému národu Hospodin jakékoliv vypodobnění sebe sama zakázal. Proto Izraelité mluví o Bohu nejčastěji pomocí antropomorfismů či metafor. Tak nám z žalmů vyvstává obraz Boha, který má tělesnou lidskou podobu a jsou mu přisuzovány i lidské vlastnosti. Někdy je používáno drsných forem, které Hospodina vidí s číši kořeněného vína v ruce, jež musejí bezbožníci vylokat až po kvasnice (Ž 75,9), jindy je Bůh postaven téměř na úroveň člověka i v jisté slabosti, jak vidíme v Ž 78,65, kde je Hospodin sám opojen vínem. Na jiných místech zase ukazuje antropomorfismus tu nejjemnější stránku přirovnáním Boha k otci či matce.⁷⁵

Dalším způsobem vyjadřování je metafora. Lidé Starého zákona neměli k dispozici pojmy systematické teologie jako např. *hypostaze* či *aseita*, a kdyby je měli, nerozuměli by jim. V bibli je Bůh představován v konkrétních pojmech, které vychází z každodenního života a které mohou pochopit lidé staří i mladí, učení i nevzdělaní, neboť Bůh není bohem jen pro vybranou skupinu lidí, tak jak bible není určena pouze vzdělancům. Metafory navíc vyjadřují vztah: Bůh jako manžel Izraele (Oz 1-3) je někým, kdo miluje, Bůh jako král (Ž 5,3) je ten, komu se vzdává pocta a poddaní jsou mu podřízeni; proto dokážou zasáhnout lidské emoce mnohem více než strohé informace, a přesahují byť objektivní, ale mnohdy neutrální definice.⁷⁶

2.4.2 Personifikace zla a dehumanizace

Obrazy, které jsou v semitském vyjadřování používány, mají za úkol udržet intenzitu krize: pak je totiž i modlitba stejně intenzivní. Nejvhodnější způsob jak udržet

⁷⁵ Srov. TRONINA, A. *Teologia psalmów*, s. 25; HŘEBÍK, J. *Jazyk starozákonních žalmů, zvláště kletby, jako modlitba dnešního křesťana*, s. 49.

⁷⁶ Srov. HŘEBÍK, J. *Starý zákon aktivně 2*, s. 3-4 [online] 2010-01-16, <http://ktf.cuni.cz/~hrebik/SZaktivne2.doc>.

obraz visící hrozby či nebezpečí, je personifikace zla. Tato technika je v žalozpěvech dominantní. Žalmista připodobňuje zlo či hřích ke svému osobnímu nepříteli, který nastražuje žalmistovi léčku, osnuje proti němu nepřátelské plány a je připraven zaútočit. Takto zosobněný nepřítel je poté odlidštěn, nejčastěji přirovnáním ke zvířatům. Toto odlidštění však nesmí být chápáno jako dehumanizace, kterou nalézáme v průběhu dějin ve vojenských konfliktech, kdy bojující strany dehumanizují své protivníky, neboť je snazší zničit předmět či zabít zvíře než usmrtit člověka. Odosobnění nepřítelů umožňuje lehčí zabíjení, když ne přímo v reálném životě, pak alespoň v naší mysli. Autoři žalozpěvů však nepodávají obraz reálného nepřítelů v dehumanizovaném jazyce, ale naopak důsledně popisují nepřátele všeobecně, aby vyloučili identifikaci s konkrétními osobami.⁷⁷

2.5 Protagonisté

Je-li charakteristickým prvkem individuálních žalozpěvů nárek žalmisty, lze snadno vyvodit i tři typické protagonisty těchto žalmů: je zde žalmista, kterého ohrožují vnitřní či vnější nepřátelé, a proto volá k Hospodinu. Tyto tři představitele najdeme ve všech žalozpěvech.

2.5.1 Hospodin

Hospodin je ten, ke komu se zbídačený a utrápený žalmista obrací a od koho očekává záchranu. Neboť záchrana může přijít jen od Boha. I když to mnohdy bývá sám Bůh, který sesílá soužení a který trestá, nečiní tak nikdy svévolně, zlomyslně a bez důvodu. Starý zákon dosvědčuje, že Bůh je milosrdný a milostivý, laskavý a shovívavý (Ex 34,6). Pokud trestá, pak jen proto, že vyvolený lid se dopouští vzpoury a neuposlechl ani Boží varování. Bůh však není Bohem bez citu, pokud je nucen trestat, cítí lítost a vždycky je připraven zachránit svůj lid i přes jeho opakované nevěrnosti (Oz 11,7-8).⁷⁸ Metaforické vyjadřování je zde typické: Hospodin je přirovnáván ke skále, tedy představuje pro žalmistu pevnou oporu, o kterou se může

⁷⁷ Srov. KOLARCIK, M. *Žalmy*. Skripta. Bratislava, Dobrá kniha, 1999, s. 76.

⁷⁸ Srov. HŘEBÍK, J. *Starý zákon aktivně 2*, s. 2 [online] 2010-01-16, <http://ktf.cuni.cz/~hrebik/SZaktivne2.doc>.

opřít, k nedobytnému hradu či pevné tvrzi, kde je možno nalézt bezpečné útočiště, bývá připodobněn ke štítu, který chrání bojovníka před nepřátelskými šípy, je nazýván rohem spásy či vysvoboditelem (Ž 18,3). Pevnost často splývá v představách žalmisty s horou Sión, kterou si Hospodin vyvolil za místo svého přebývání.⁷⁹

Izraelité si byli dobře vědomi toho, že Hospodin je Bůh živý, je jejich útočištěm, jeho křídla jsou bezpečnou skrýší (Ž 61,4-5). Proto žalmista i ve svém nářku nepřestává Bohu připomínat jeho spasitelné skutky, které v minulosti pro svůj národ vykonal, zejména egyptské otroctví a vysvobození z něj, jako by se bál, že by Hospodin mohl snad zapomenout, a právě pro tyto podivuhodné činy se dožaduje jeho pomoci. Časté zdůrazňování skutečnosti, že Hospodin je Bohem živým, může mít souvislost s pohanskými bohy, kteří spojeni s přírodou s ní také umírají a znovuožívají; tyto představy byly v syrsko-palestinské oblasti doloženy i ugaritskými texty. Oproti tomu Hospodin není přírodním božstvem, on nad přírodou vládne a ke svému lidu nepromlouvá skrze přírodní jevy, ale svou vůli zjevuje ve svém slovu.⁸⁰

2.5.2 Žalmista

Jak již bylo uvedeno, někteří autoři zastávají názor, že za trpícím žalmistou je potřeba vidět především krále, který je obtížen hříchy svého lidu a zástupně za něj trpí.⁸¹ V této práci se však přikloníme k tvrzení, že žalozpěvy vznikly z potřeby konkrétní osoby a v konkrétní situaci.⁸² Naříkajícím žalmistou je tedy člověk, který je stížen nejrůznějšími potížemi. Netrpí mlčky, nesnaží se hrdinně snášet bolest, naopak: o své bolesti hlasitě křičí. Utrpení je mnohdy tak velké, že není schopen myslet na nic jiného, dlouze vypočítává všechna příkoří, neustále se k nim vrací a barvitě je líčí. Jeho nářek se zdá být někdy až příliš dotěrný a únavný. Ve všech žalozpěvech však žalmista vystupuje především jako člověk, který je přesvědčen o tom, že jediný, kdo mu může pomoci, je Bůh. Tato neochvějná víra prostupuje všechny nářky a vede prosícího k vyjádření důvěry, že ho Bůh slyší a vyslyší.

⁷⁹ Srov. HŘEBÍK, J. *Jazyk starozákonních žalmů, zvláště kletby, jako modlitba dnešního křesťana*, s. 51.

⁸⁰ Srov. STAROZÁKONNÍ PŘEKLADATELSKÁ KOMISE PRAHA. *Výklady ke Starému zákonu III*, s. 231.232.

⁸¹ Viz poznámka č. 70.

⁸² Viz poznámka č. 67.

Zajímavou myšlenku předkládá ve svých úvahách LEWIS,⁸³ který autory žalozpěvů vidí v roli žalobců. Židé si představovali Boží soud především jako soud pozemský, který jim zjedná právo. Zatímco dnešní křesťan vidí při Božím soudu sám sebe v roli obžalovaného, hebrejský žalmista předstupuje jako žalobce: křesťan doufá, že dosáhne odpuštění, Izraelita očekává svůj úspěch a přísné tresty pro viníky. Křesťan prosí Boha o milost, nikoliv o spravedlnost, naopak žalmista žádá spravedlnost místo nespravedlnosti. Je přesvědčen o své nevině, kdežto křesťana tíží vědomí vlastní hříšnosti.

Izraelité, obklopeni pohanskými národy, měli uzavřenu s Hospodinem smlouvu, která jej činila jejich spojencem. I když byla tato smlouva mnohokrát z jejich strany porušena, Bůh ji nezrušil a tedy zůstávala stále v platnosti. Přes četné nevěrnosti byl izraelský národ stále Božím lidem, z tohoto spojení pak vyplývá žalmistova jistota v Boží zásah a pomoc.

2.5.3 Nepřítel

Nepřítel je ten, kdo žalmistu pronásleduje, sužuje a trápí. I zde je typické metaforické vyjadřování, které nepříteli přisuzuje zvířecí podobu. Nejvíce se v žalmech vyskytuje lev: tato šelma byla nejvíce obávaná, navozovala představu velké síly a úděsné dravosti. Na koho lev zaútočil, ten byl ztracen, z jeho sevření nebylo úniku, jeho zuby bezbrannou kořist nemilosrdně roztrhaly. Jen pomyšlení na něj člověka rozechvělo. Pokud žalmista nařiká, že nepřátelé na něj rozevírají tlamu jak řvoucí lev, když trhá kořist (Ž 22,14), pak to není pouhá stížnost, ale výkřik hrůzy. Na jiném místě je nepřítel přirovnán k hadu, za jehož rty se skrývá jed (Ž 140,4): tímto označením je nejlépe vystižena faleš, rafinovanost a úskočnost protivníka.⁸⁴

Jako nejsilnější nepřítel stojí proti člověku ďábel. Jeho zloba směřuje jak proti Bohu, tak proti stvoření, především proti člověku. Někdy působí přímo na slabou lidskou vůli, jindy využívá jiných lidí - to jsou pak pro žalmistu nepřátelé, kteří trápí spravedlivého a vyvyšují se nad ním (Ž 13,3-4). Zlo je v žalmech nejčastěji pojmenováno jako lež, závist či násilí. Je všudypřítomné, ohrožuje člověka neustále. Osnuje nenávistné plány, jak zabít věřícího člověka (Ž 35,4) a používá k tomu vražedné

⁸³ LEWIS, C. S. *Úvahy nad žalmy*. Praha: Návrat domů, 1999, s. 12.13.17.

⁸⁴ Srov. HŘEBÍK, J. *Jazyk starozákonních žalmů, zvláště kletby, jako modlitba dnešního křesťana*, s. 50.

nástroje, které jsou v žalmech označeny jako past, síť (Ž 9,16) nebo dravý proud (Ž 124,4). Jedinou obranou proti němu je útek. Bůh sám pak zařídí, že zlo zničí sebe samo (Ž 109,17).⁸⁵

Podle KOLARCIKA⁸⁶ není možno pokládat žalmistovi nepřátele za lidské protivníky v životě, ale je nutno chápat je jako zosobnění všeho nelidského a zlého.

2.6 Typické prvky žalozpěvů

Všechny žalmy mají jedno společné: jsou nabitě emocemi. Zatímco v chvalo- zpěvech chce žalmista vyzpívat svou radost a vděčnost, žalozpěvy jsou plné úzkosti, někdy až děsu. Mluví se v nich o různých nástrahách, utrpení, bolesti a smrti. Když se modlíme žalozpěv, naplňuje nás obava, cítíme nepřátelství protivníků, před nimiž žalmista utíká, chvějeme se před skrytým nebezpečím, které hrozí. Bezvýchodná situace žalmisty v nás probouzí negativní pocity, kterými jsou žalozpěvy naplněny a které tak často pociťujeme i ve svém životě. Nejtrýznivějším z nich je strach.

2.6.1 Strach

Strach je žalmistům dobře znám, neboť pozemský život je neustále v ohrožení. Žalmy mluví o strachu velmi často, je tedy zřejmé, že není chápán jako něco mimořádného, ale jako normální součást lidského života.⁸⁷ Žalozpěvy nám však ukazují, jak se žalmista se strachem vypořádává: nezůstává s ním sám, nesnaží se před ním utéct, ani nehledá pomoc u lidí. Bere strach do své modlitby. Není to hrdina s tak pevnou důvěrou v Boha, že strach necítí, spíše naopak: odhaluje svou slabost a bezmocnost, přiznává, že není schopen sám se vypořádat se strachem a že na něj mnohdy doléhá beznaděj. V žalozpěvech je tak ukázána lidskost v celé své plnosti. Zatímco

⁸⁵ Srov. HRBATA, J. *Písň království I*, s. 40-42.

⁸⁶ Srov. KOLARCIK, M. *Žalmy*, s. 77.

⁸⁷ Podle J. Hrbaty v žalmech nacházíme strach v trojí souvislosti: a to s hříchem, ďáblem a smrtí. Někde jsou pohromadě všechny tři prvky (Ž 143,2-7), někde nalézáme jen jeden či dva (Ž 25,17-19 - hřích a ďábel; Ž 55,3-5 - ďábel a smrt). (Srov. HRBATA, J. *Písň království I*, s. 42-43). V citovaných žalmech jsou však zmiňováni pouze nepřátelé; konkrétní zmínku o ďáblovi nenalezneme v žádném ze stopadesátí žalmů. Není proto zcela jasné, proč se Hrbata domnívá, že žalmista v nepřátelích spatřuje ďábla. Žalmista vždy hovoří o nepříteli, který může i nemusí být konkrétní, nebo má na mysli zlo jako takové (tedy jako důsledek hříchu), které spatřuje v osobě nepřítele nebo mu podobu nepřítele přisuzuje. (PACNER, S. Konzultace, Olomouc dne 13. 2. 2010).

však světský způsob obrany je snaha strach přehlušit útekem do činnosti, do společnosti a snaha vyhledat lidské spojení, věřící člověk utíká k Bohu.

V žalmech je rozlišeno ohrožení vnější a vnitřní. Přestože i vnější nebezpečí (např. ohrožení Izraele nepřáteli) vzbuzuje v člověku strach, spojuje zároveň více lidí do společného nářku a ke společné prosbě a jedinec se necítí být v tomto ohrožení osamocen. Daleko trýznivějším je pro nařikajícího ohrožení vnitřní, obava tvora před zničením, se kterou se musí vypořádat sám, o kterou se nemůže s nikým rozdělit. A tento strach je popisován jako začátek sebezničení: nejde jen o pocit strachu, nýbrž o celkový úpadek ducha, rozklad těla, opuštěnost od všech. Dokonale to popisuje Ž 31: „...zrak mi slábně hořem, moje duše i mé tělo chřadnou...sešel jsem jim z mysli jako mrtvý, jako rozbitá nádoba.“ (Ž 31,10-13).⁸⁸ Je typické právě pro hebrejskou poezii, že emoce popisuje jako tělesné projevy. Je to důsledek konkrétního uvažování, neboť duševní hnutí různého druhu se skutečně odráží i ve změnách v samotném těle. Proto své pocity líčí žalmista slovy: „Rozlívám se jako voda, všechny kosti se mi uvolňují, jako vosk je mé srdce, rozplynulo se v mém nitru“ (Ž 22,15), což budí dojem krajní hrůzy, kdy člověk již není schopen žádného odporu. Ve strachu se všechna nebezpečí zdají ještě větší než ve skutečnosti jsou (vždyť „strach má velké oči“), nepřátelé vypadají děsivěji a ohrožení nabývá nebývalých rozměrů. Často se zdá, že se proti žalmistovi spojil celý svět, a proto se cítí ještě bezmocnějším a opuštěnějším.⁸⁹

Strach nelze zničit ani zahnat, nedá se před ním uniknout. Dokud bude existovat svět, bude strach člověka pronásledovat. Je však možné překonat ho s pomocí Boží moci a milosti. Víra v jeho moc a lásku překonává strach, i když v člověku dál zůstává. Život v napětí mezi strachem a útechou je lidským údělem po všechny věky, zároveň však zachovává modlitbu v pravdivosti. Strach před zlem je oprávněný, je však překonáván vírou, že Bůh je mocnější a patří mu vítězství: „Ve světě máte soužení, ale vzchopte se, já jsem přemohl svět“ (J 16,33).⁹⁰

⁸⁸ Srov. HRBATA, J. *Písně království I*, s. 38-39.

⁸⁹ Srov. HŘEBÍK, J. *Jazyk starozákonních žalmů, zvláště kletby, jako modlitba dnešního křesťana*, s. 51.

⁹⁰ Srov. HRBATA, J. *Písně království I*, s. 39-40.

2.6.2 Hřích a zármutek

Jednou z příčin strachu je hřích, tedy vědomé popření Boha jako našeho Pána a Stvořitele, které má za následek strach před zničením lidské existence. Hřích rozhněval Boha již na začátku světa, což mělo pro člověka katastrofální důsledky (Gn 3,16-19). Izraelita si je dobře vědom těchto důsledků, proto nařiká: „Pro tvůj hrozný hněv už není na mém těle zdravé místo, pro můj hřích pokoje nemá jediná kost ve mně“ (Ž 38,4). Jedinou cestou nápravy je zkroušený duch a zkroušené srdce, neboť „srdcem zkroušeným a zdeptaným ty, Bože, nepohrdáš!“ (Ž 51,19).⁹¹

V žalozpěvech mají své místo i další emoce, a to žal a zármutek. Stejně jako strach patří k lidskému životu a v žalmech bývají důsledkem opuštěnosti od Boha. Žal je nejčastěji vyjádřen slzami: „Vyčerpán jsem nářkem, každé noci smáčím svou podušku pláčem, skráním slzami své lože“ (Ž 6,7). Pláč však zároveň přináší úlevu v duševní trýzni, což je jedna z cest, jak otupit ostří zármutku. Druhým způsobem je síla ducha, který svobodně bolest přijímá a nese ji. Obě cesty mají svá úskalí: pláč může působit slabost, duchovní síla zase tvrdost. Z žalozpěvů je zřejmé, že žalmistům je vlastní cesta pláče, kdy slzy jsou často tím jediným, co člověk může Bohu nabídnout a kdy pláč bývá vyjádřením poslední naděje v Boží milosrdenství. Jako výraz víry mají tedy slzy před Bohem velkou cenu (Ž 56,9).⁹²

2.6.3 Království smrti

Hřích, jako jedna z příčin strachu, má za následek smrt. Chybí-li víra, pak po smrti následuje jen nicota. Ve Starém zákoně chybělo poselství o novém životě člověka po smrti, proto není snadné odhadnout, co si starozákonní Židé o smrti mysleli. Z žalmů vyplývá, že po smrti se věřící nacházeli v záhrobí, neboli *šeolu*, a na rozdíl od náboženství národů sousedních zemí neměl tento pro Izraelity pozitivní význam. Byl vnímán jako místo temnoty a strašlivého ticha - říše zkázy, která leží mimo dosah Boží přízně, kde je člověk oddělen od Boha, stává se pouhým stínem, který už nemůže Boha chválit (Ž 88,11-13). Takového údělu se člověk děsí, a proto úpěnlivě prosí o jeho odvrácení. *Šeol* je přirovnáván k jámě (Ž 28,1), k propasti (Ž 71,20),

⁹¹ Srov. HRBATA, J. *Písň království I*, s. 40.

⁹² Srov. tamtéž, s. 43.

k hrobu (Ž 88,6) či k bažině (Ž 69,3). Ve shodě se starověkým pojetím, které jako střed kosmu určilo Zemi, byl *šeol* umístěn v podzemí jako protiklad nebe, Božího sídla. Hranice vnímání života po smrti, na které starozákonní Izraelité naráželi, odstranil až Kristus svým vzkříšením.⁹³

⁹³ TRONINA A. *Teologia psalmów*, s. 28-29; HŘEBÍK J. *Jazyk starozákonních žalmů, zvláště kletby, jako modlitba dnešního křesťana*, s. 50.

3 KLETBY

Svévolníci, ti se odrodili hned v mateřském lůně,
z mateřského života se lháři dali bludnou cestou.
Mají jedu jako hadi,
jsou jak hluchá zmije, když si zacpe uši,
aby neslyšela kouzelnický šepot
zaklínače zkušeného v zaklínání.
Bože, vylámej jim zuby v ústech,
vyraz tesáky těch lvíčat, Hospodine!
Ať se rozplynou jak tratící se vody,
ať se tomu, kdo napne luk, ztupí šípy.
Ať se ztratí jako slizký plž,
jako potrácený plod, který neuzřel slunce.
Dříve než co pochopí, už trním pod hrnci vám budou,
smete je vichr, ať svěží či zaprahlé.

Ž 58,4-10

V žalozpěvech se nezdáka objevují kletby, které žalmista svolává na své protivníky ve chvílích své největší bezmoci. Ještě v nedávné minulosti se autoři shodně tomuto tématu vyhýbali, žalmy obsahující zlořečení byly vypuštěny i z katolické liturgie. Pokud se někteří autoři ve svých dílech o kletbách zmiňují, pak jen okrajově a s jistou dávkou opatrnosti. Většinou hledají co nejpříjemnější vysvětlení a zmírňují význam kletby ve snaze poněkud zjemnit její tvrdost. Hněv a bezmocnost však patří k lidskému životu, jsou to emoce, které jen stěží někdo někdy nepocítil. Pokud můžeme knihu Žalmů označit za „nejvíce lidskou“, pak v ní mají i kletby své pevné místo. Krom toho jsou žalmy součástí Písma sv. a z tohoto pohledu je potřeba dívat se i na kletby v nich obsažené.

3.1 Význam a původ kletby

Hebrejšтина má několik sloves, (popřípadě od nich odvozených podstatných jmen), kterými může vyjádřit skutečnost zlořečení a kletby. Jedná se o slovesa *'rr*, *'lh*, *z'm*, *nqb*, *qbb* a *qll*.⁹⁴ Vyslovuje-li kletbu člověk, činí tak se záměrem někomu uškodit (Job 31,30), za účelem stvrzení svého slibu (Gn 24,6-9), případně dokládá před zákonem pravdivost svých slov (1Kr 8,31). Pokud je kletba vyslovena Bohem, pak Bůh hřích zavrhuje (Nu 5,21), soudí (Iz 24,6) nebo označuje nějakou osobu za prokletou (Jr 29,18).⁹⁵

Hebrejské sloveso *ħrm* s významem *dát do klatby, zaslíbit záhubě, zasvětit zkáze* (a od něho odvozené podstatné jméno *ħērem* s významem *klatba, kletba, zaslíbený záhubě*)⁹⁶ znamená doslovně „vyčlenit“, „oddělit od společenství“, a „zakázat profánní užívání“. Lv 27,29 používá výraz „oddán“, který se vztahuje na trest smrti: „...kdo je klatbou oddán Bohu jako klatý, nemůže být vyplacen; musí zemřít.“ O vyjmutí z profánního užívání a určení výlučně ke kultickým účelům se mluví v Ez 44,29: „Budou jíst obětní dary, oběť za hřích a i za vinu, bude jim patřit všechno postižené klatbou v Izraeli.“ Charakteristické užití tohoto slova je pro „úplné zničení“, jak o tom mluví např. Iz 34,5, nebo Dt 7,26: zde slouží k odstranění náказы, tedy pro dobro Izraele. Kletbě propadl i ten, kdo se dostal do kontaktu s prokletou věcí (Joz 6,18). V duchovním smyslu znamená *ħērem* soud nad hříšníky (Mal 3,24).⁹⁷

„Kletby jako takové mají svůj původ ve staroorientální magii. U pohanských národů to byla buď ústně pronesená nebo napsaná slova, většinou doprovázená magickými praktikami, která měla ve spojení s příslušným božstvem způsobit záhubu nepřátelské moci.“⁹⁸

Formule kletby byla složena zpravidla ze tří částí: nejprve byla kletba zdůvodněna, poté vyslovena formule prokletí a následoval popis trestu, kterého má být

⁹⁴ PACNER, S. Konzultace, Olomouc dne 11. 3. 2010.

⁹⁵ Srov. MOTYER, J. A. „Kletba“. In: *Nový biblický slovník*, s. 504.

⁹⁶ PACNER, S. Konzultace, Olomouc dne 11. 3. 2010.

⁹⁷ Srov. MOTYER, J. A. „Kletba“. In: *Nový biblický slovník*, s. 504.

⁹⁸ HŘEBÍK, J. *Jazyk starozákonních žalmů, zvláště kletby, jako modlitba dnešního křesťana*, s. 52.

kletbou dosaženo. I u pohanských národů však byla používána v krajní nouzi, jako poslední prostředek, když selhaly všechny ostatní.⁹⁹

3.1.1 Kletby v Izraeli

Izraelité považovali každé slovo za poselství, proto i vyslovená kletba byla chápána jako aktivní skutek. Představovala pro ně jedovatou látku, která hubí obyvatelstvo (Iz 24,6-12), zbavuje ženy plodnosti (Nu 5,21-27), způsobí ochromení postiženého (Dt 28,16-44), přináší nemoci, neúrodu, porážku. Kletba znamená neštěstí, je opakem požehnání.¹⁰⁰

V nejstarších textech je kletba uplatněním jednoho z náboženských pravidel „svaté“ války. Nešlo o prosté vyvraždění poražených, kletba musela být uvalena na celou válečnou kořist, Izrael se jí tedy musel zřici a zasvětit ji Hospodinu (Joz 6), to bylo podmínkou vítězství. Striktní uplatňování tohoto zákona však bylo spíše výjimečné.¹⁰¹ V raném Izraeli bylo odpadnutí od Hospodina chápáno zároveň jako zrada na celém společenství (Ex 22,19) a kletba byla trestem za toto odpadnutí. Důsledek zrady nenesl pouze sám viník, ale celá jeho rodina, zlikvidován byl i jeho majetek, tím se tento trest odlišoval od běžného trestu smrti. Poexilní doba tento trest zmírnila a později se stal důvodem k vyloučení ze synagogy.¹⁰²

Zatímco okolní národy hledaly obranu proti ohrožení a strachu v kouzlech a magii, pro Izrael byla tato cesta nepřijatelná. Pomoc mohla přijít pouze od Hospodina, a to v podobě zásahu. Tento zásah však musel být namířen proti někomu určitému, proto bylo potřeba zlo pojmenovat, v neposlední řadě i proto, že abstraktního myšlení nebyli Izraelité schopni. Rozlišit svévolníka a svévolnost bylo pro ně zrovna tak obtížné, jak oddělit svévolníka od jeho rodiny či majetku. Zlo tak dostává podobu těch, kteří ho páchají. I když se nám kletby mnohdy zdají být kruté, je třeba si uvědomit, že vycházely ze zásady „odplata se rovná způsobené škodě“, tedy máme zde ono starozákonné „oko za oko, zub za zub“ (Ex 21,24), které zabraňovalo nekontrolo-

⁹⁹ Srov. HŘEBÍK, J. *Jazyk starozákonních žalmů, zvláště kletby, jako modlitba dnešního křesťana*, s. 52.

¹⁰⁰ Srov. VINDUŠKA, M. *Klatba, exkomunikace*. Seminární práce, s. 2 [online] 2009-11-08, <http://milan.vinduska.googlepages.com/Exkomunikace.pdf>.

¹⁰¹ Srov. SANDEVOIR, P. „Klatba“. In: *Slovník biblické teologie*. Řím: Velehrad-Křesťanská akademie, 1991, s. 171-172; BRAULIK, G. (zost.). *Rozumieť Starému zákonu*, s. 43.

¹⁰² Srov. BRAULIK, G. (zost.). *Rozumieť Starému zákonu*, s. 43.

vatelné pomstě.¹⁰³ Toto volání po pomstě bylo navíc důsledkem židovského chápání odplaty, která byla vázána jen na pozemský život: měla-li být Boží pomoc účinná, musela přijít za života prosícího, Boží soud nad hříšníkem musel být vykonán hned. Tak se starozákonní lidé žijící pod Zákonem zcela přirozeně modlili za zničení nepřátel, zatímco křesťané, žijící pod milostí, prosí za spásu všech lidí, aniž by však zpochybňovali Boží soud přítomný i budoucí.¹⁰⁴

„Kletby nebyly koncipovány jen jako trestající spravedlnost. Spíše je třeba vidět je jako konečný způsob Boha, jak přivést lid zpět k sobě. Kletby mají lid vycvičit a poučit o Božích cestách, aby mohl mít účast na Božím životě. Toto bylo chápání, které stále prosazovali proroci.“¹⁰⁵

V kontextu smlouvy mezi Hospodínem a Izraelem spatřujeme také funkci kletby jako právní potvrzení dohody nebo smlouvy a jako podpoření výměny práv a povinností. Není bez zajímavosti, že v této souvislosti převažuje počet kleteb v nejstarších smlouvách počet požehnání.¹⁰⁶

3.1.2 Kletby v žalmech

Zásadním postojem žalmistů v žalozpěvech je otevřenost, která určuje i jejich postoj k nepřátelům. Podstatnou se v tomto směru jeví již ta okolnost, že žalmista připouští, že nějaké nepřátele má. Popíráním existence zla a nepřátel by obelhával sám sebe a jeho modlitba by nemohla být upřímná.¹⁰⁷ Ať už má zlo jakýkoliv původ, vždy ohrožuje žalmistův život. Cítí-li se být tváří v tvář tomuto zlu bezmocný, je jedinou možností volání k Bohu. Právě v kletbách znovu narážíme na absenci abstraktního myšlení: poté, co velmi konkrétně a podrobně vylíčil hrozící nebezpečí, musí stejně konkrétně zformulovat i prosbu o záchranu. Způsob, jakým ho má Bůh vysvobodit,

¹⁰³ Srov. THOMSON, J. G. S. S. - KINDER, F. D. „Žalmy“. In: *Nový biblický slovník*, s. 1171; HŘEBÍK, J. *Jazyk starozákonních žalmů, zvláště kletby, jako modlitba dnešního křesťana*, s. 54; STRUPPE, U. - KIRCHSCHLÄGER, W. *Jak porozumět bibli*, s. 96.

¹⁰⁴ Srov. KOLARCIK, M. *Žalmy*, s. 82.

¹⁰⁵ Tamtéž, s. 81-82.

¹⁰⁶ Srov. tamtéž, s. 80-81; THOMSON, J. G. S. S. - KINDER, F. D. „Žalmy“. In: *Nový biblický slovník*, s. 1171.

¹⁰⁷ Srov. KOLARCIK, M. *Žalmy*, s. 78.

musí být jasně popsán, jen tak se může jeho duše utiшит v naději, že ho Bůh vyslyší. Je zde možno zřetelně sledovat, jakou velkou váhu přikládali Izraelité vyřčenému slovu.

Pramenem jistoty v Boží pomoc byla vlastně dějinná zkušenost Izraele s Hospodinem, tedy událost exodu, která se v hebrejských dějinách v různých podobách stále opakovala. Tento model byl stále stejný: bloudící a zotročený národ, který zhřešil nevěrností, volá k Bohu a ten jej zachraňuje: „Bloudili pouští, cestou pustin, město sídla Božího však nenalezli. Žíznilo a hladověli, byli v duši skleslí. A když ve svém soužení úpěli k Hospodinu, vytrhl je z tísně...“ (Ž 107,4-6). Verš hovořící o záchraně se v žalmu vyskytuje hned třikrát: zdůrazňuje tak zkušenost Izraelitů s Boží pomocí: ať se stalo v dějinách cokoliv, Hospodin „...je vytrhl z tísně“ (v. 6, 3, 19). Utlačovaný je zachráněn, jsou-li překáženy plány nepřátel, proto je v kletbách prosba o záchranu vždy spojena i s prosbou o zničení protivníka.¹⁰⁸

Mnoho autorů nevysvětluje kletby jako osobní modlitbu žalmisty, ale jako radikální obranu Boha proti bezbožníkům a jako jeho hněv proti těm, kteří se staví Bohu na odpor. Touha po zničení protivníka pramení z touhy žalmisty žít podle Božího zákona, aby se tak mohla ukázat Hospodinova sláva a spravedlnost. Žalmista tedy nehájí zájmy své, ale zájmy Boží.¹⁰⁹ Bič,¹¹⁰ který žalmistu ztotožňuje s postavou krále, chápe tohoto krále jako postavu kristovskou, dá se říci, že jako předobraz Krista, pak je jeho protivníkem sám Antikrist - „lev řvoucí“ (Ž 22,14 srov. 1Pt 5,8), a tady nepřichází v úvahu žádný ohled, protože nejde o člověka, ale o Boha. SEDLÁČEK¹¹¹ s odvoláním na sv. Tomáše Akvinského chápe kletby jako a) předpověď hrozných trestů pro hříšníky, pokud se tito neobrátní, b) jako přání po spravedlnosti - tedy nežadá se přímo trest člověka, c) jako přání, aby bylo odstraněna vina. Imperativ tak může být na mnoha místech vykládán jako čas budoucí.

¹⁰⁸ Srov. KOLARCIK, M. *Žalmy*, s. 74.79.

¹⁰⁹ Srov. tamtéž, s. 74.80; SPÁČIL, B. *Psallite regi nostro I*, s. 10; THOMSON, J. G. S. S. - KINDER, F. D. „Žalmy“. In: *Nový biblický slovník*, s. 1171; HŘEBÍK, J. *Jazyk starozákonních žalmů, zvláště kletby, jako modlitba dnešního křesťana*, s. 54.

¹¹⁰ Srov. Bič, M. a kol. *Starý zákon, žalmy*, s. 29; Bič, M. *Ze světa Starého Zákona II*, s. 553.

¹¹¹ Srov. SEDLÁČEK, J. V. *Výklad knih Písma svatého Starého Zákona: Výklad posvátných žalmů I*, s. XIV.

3.1.3 Legitimní kletby

Na rozdíl od nelegitimních kleteb, které byly pronášeny potajmu, v soukromí, a měly za cíl uškodit nevinnému člověku, legitimní kletby byly vyslovovány veřejně za účelem nápravy zla nebo ve snaze zlu předejít. V podmíněné formě se objevují i ve smlouvách jako sankce za její případné porušení. Nezákonné kletby byly pronášeny nepřítelem, jak zmiňuje Ž 62,5: „...ve lhaní zálibu našli, žehnají ústy, zlořečí v nitru“, zatímco legitimní kletby byly vyhrazeny Bohu. První kletbu ostatně pronesl sám Bůh v Gn 3,14 nad hadem jako přímý důsledek hříchu. Žalmista se nikdy neuchyluje k pomstě sám, proto ani v žalmech nemůžeme mluvit o kletbách v pravém smyslu slova, neboť zde chybí základní prvek kletby, totiž kletbová formule.¹¹² Můžeme je chápat spíše jako přání žalmisty pokud se týká osudu protivníka, případně jako jakousi „nápovědu“ Bohu, jak má s nepřítelem naložit. Konečné slovo však vždy náleží Hospodinu.

3.1.4 Jak chápat kletby

HŘEBÍK¹¹³ jmenuje dva způsoby, jak je možno kletbám rozumět. První cesta má původ ve smýšlení církevních Otců, kteří za nepřáteli viděli neřestné myšlenky a pokušení všeho druhu, která člověka ohrožují ve snaze strhnout ho ke hříchu. Kletby jsou pak zbraní proti těmto útočníkům (např. Evagrius Pontský, Jan Kassián). Tento způsob úvahy je morálně asketický, spirituální, a v dnešní době se může jevit umělým. I když mu nelze upřít trvalou platnost, přijatelnější pro mnohé bude jistě druhá cesta, která spočívá v lidské solidaritě. V modlitbě celého společenství se mohou žalmové kletby stát projevem soucitu, protestem proti bezpráví a prosbou o pomoc pro druhé, zvláště tehdy, není-li v lidských silách nespravedlnost odstranit.

Poněkud opomíjeným přístupem k žalmovým kletbám je pohled na kletby jako na osobní modlitbu člověka v tísní, který tímto způsobem otevírá své nitro Bohu tím nejdůvěrnějším způsobem a dává mu tak možnost zasáhnout do svého života. Jen tak může obdržet útěchu, naději a pokoj pro svou duši.

¹¹² Srov. HŘEBÍK, J. *Jazyk starozákonních žalmů, zvláště kletby, jako modlitba dnešního křesťana*, s. 52.

¹¹³ Srov. tamtéž, s. 54-55.

4 VÝKLADY ŽALMŮ

V následující kapitole provedeme rozbor tří žalmů. Původní záměr - rozebrat žalmů pět - nebylo možno uskutečnit, neboť práce by byla příliš rozsáhlá. Většina žalozpěvů si je podobná, některé jsou dokonce výrazově téměř shodné. Cílem tedy bylo vybrat žalmy, které buď splňují podmínky žalozpěvů v takové míře, že je možno považovat je za jakýsi vzor, nebo se naopak něčím odlišují. Takovýchto žalmů bylo vybráno pět, a to: Ž 6, 13, 51, 88 a 109. Tento výběr byl posléze zúžen na Ž 13, 88 a 109. Ž 13 je vzorovým žalozpěvem jednotlivce, Ž 88 naopak většinu prvků charakteristických pro nárek postrádá a tím se odlišuje od všech ostatních žalozpěvů, a Ž 109 je zástupcem žalmů kletbových: je jedním z nejproblematictějších. Byl tedy vypuštěn Ž 6, neboť se strukturou podobá Ž 13, obsahově pak Ž 88. Do výběru se nedostal ani Ž 51: ten patří podobně jako Ž 6 k žalmům kajícím a od většiny žalozpěvů se liší tím, že je považován za nárek Davida, tedy konkrétní osoby, a v určité situaci: „když k němu přišel prorok Nátan, protože vešel k Bat-šebě“ (Ž 51,1). Většina žalozpěvů je totiž v popisu utrpení i nepřátel neurčitá, nedá se přesně označit autor a chybí zasazení do konkrétní situace.

4.1 Žalm 13

¹*Pro předního zpěváka, žalm Davidův.*

²Dlouho ještě, Hospodine, na mě ani nevzpomeneš?

Dlouho ještě chceš mi svou tvář skrývat?

³Dlouho ještě musím sám u sebe hledat rady,

strastmi se den ze dne v srdci soužit?

Dlouho ještě se bude můj nepřítel proti mně vyvyšovat?

⁴Shlédni, Hospodine, Bože můj, a odpověz mi!

Rozjasni mé oči, ať neusnu spánkem smrti,

⁵ať nepřítel neřekne: „Zdolal jsem ho!“

Moji protivníci budou jásat, zhrouťm-li se.

⁶Já v tvé milosrdenství však doufám,
moje srdce jásá nad tvou spásou.
Budu zpívat Hospodinu,
neboť se mě zastal.

4.1.1 Charakteristika žalmu

Ž 13 je typickým žalozpěvem s jasnou výstavbou. Obsahuje nářek, prosbu, důvěru, děkovaný příslib, a bývá proto označován jako vzor tzv. „nářku jednotlivce“. Doba jeho sepsání není zjistitelná. V první části žalmista líčí Hospodinu svou bídu, která je způsobena dlouhotrvajícím nebezpečím (v. 1-3), ve druhé vyslovuje prosbu, aby Bůh jeho trápení již ukončil, a zároveň předkládá důvody, proč tak má učinit (v. 4-5), v závěrečné části vyznává důvěru v Boží pomoc a přidává příslib chvály (v. 6). Žalm se liturgicky hodil při kající oběti a původně snad tvořil jednotu se Ž 6.

V současné liturgii se modlí např. na svátek Matky Bolestné. Řecko-římská tradice připojuje na konec slova: „Chci hrát jménu Hospodina, Nejvyššího.“¹¹⁴

4.1.2 Nářek

Verš 1 označuje jako autora žalmu Davida.¹¹⁵ Vycházíme-li z předpokladu, že David je skutečným autorem tohoto žalmu (o čemž podle SPÁČILA¹¹⁶ není důvodu pochybovat), pak by okolnosti jeho vzniku ukazovaly na dobu, kdy byl David pronásledován Saulem, případně na Absolónův odboj. Nadpis *žalm Davidův* však může ukazovat na Davida pouze jako na příklad modlícího se člověka. V každém případě je text tohoto žalmu natolik univerzální, že v osobě prosebníka je možno vidět kohokoliv, kdo je vystaven dlouhodobému utrpení. Žalm je určen pro předního zpěváka,

¹¹⁴ Srov. SEDLÁČEK, J. V. *Výklad knih Písma svatého Starého Zákona: Výklad posvátných žalmů I*, s. 94; PETERS, N. *Das Buch der Psalmen*. Paderborn: Bonifacius, 1930, s. 24; SPÁČIL, B. *Psallite regi nostro I*, s. 83; DEISSLER, A. *Die Psalmen, I. Teil (Ps 1-41)*. Düsseldorf: Patmos, 1966, s. 58; CHALUPA, P. *České katolické biblické dílo*-www.biblicke.dilo.cz [online] 2009-11-08, <http://www.biblickedilo.cz/ckbdweb/polozka.aspx?pid=615&kid=130>.

¹¹⁵ K Davidově autorství a k žalmovým nadpiskům viz kapitola 1.3 a 1.1.3.

¹¹⁶ Srov. SPÁČIL, B. *Psallite regi nostro I*, s. 83.

jinými slovy sbormistra; jde tedy zřejmě o představitele zpěváků či hudebníků doprovázejících chrámovou bohoslužbu.¹¹⁷

Ve verši 2-3 zaznívá čtyřikrát otázka směřovaná k Bohu: „(jak) dlouho ještě?“ Toto opakování jednoznačně vypovídá o nesnesitelnosti utrpení, které musí žalmista dlouhodobě snášet. Nebojí se, že by na něho mohl Bůh zapomenout; on už žije v přesvědčení, že Bůh na něj skutečně zapomněl. Jen tak si může vysvětlit své dlouhotrvající trápení. Hospodin před ním skryl svou tvář a Hospodinova tvář ve Starém zákoně vyjadřuje Boží blízkost. Zapomenou-li na člověka lidé, je to nepříjemné, ale zapomene-li Bůh, pak je člověk ztracen, není na koho se obrátit o pomoc. Jeho pocit osamocení je však v rozporu s vědomím, že Bůh přece zůstává věrný: navázal vztah s Izraelem a nikdy ho nezrušil, dokonce dal ujištění, že i kdyby matka zapoměla na své dítě, on nezapomene (Iz 49,15). Pokud tedy z nějakého důvodu upadl žalmista u Boha v zapomnění, pak to musí být pouze dočasně. A tuto naději vyjadřují právě ona slova „(jak) dlouho ještě?“, neboť trvá-li něco třeba i hodně dlouho, není to navždy.¹¹⁸ Tato otázka zaznívá hned čtyřikrát, což bývá vykládáno tak, že se žalmista obrací na čtyři světové strany: tím je naznačena Hospodinova skrytost - ať člověk hledá Boha kdekoliv, nenachází ho, ať ho vyhlídí na všechny strany, nevidí ho. Podobně v Ž 121,1 pozvedá žalmista své oči k horám s otázkou, zda mu pomoc přijde odtud. Ze stále se opakujícího dotazu lze vycítit zvyšující se napětí a rostoucí úzkost: nebezpečí se den ode dne zvyšuje, útoky nepřátel jsou stále smělejší a častější, jeho život je čím dál více ohrožen, ale pomoc od Hospodina nepřichází. Otázka „jak dlouho ještě na mě nevzpomeněš?“ zaměstnává žalmistu víc a víc, jeho myšlenky se zaobírají tímto problémem nepřetržitě, takže není schopen myslet na nic jiného, a Hospodinovo mlčení je pro něj nepochopitelné. Modlil se, naříkal, volal a prosil, a zdá se, že marně.¹¹⁹

První dvě otázky ukazují na žalmistovu opuštěnost: protože je přesvědčen, že Hospodinova přízeň je osobním věnováním a člověk v ni může pouze doufat (v. 6),

¹¹⁷ Srov. SEDLÁČEK, J. V. *Výklad knih Písma svatého Starého Zákona: Výklad posvátných žalmů I*, s. 94; STANISLAV, M. *Žaltár*. Trnava: Spolek sv. Vojtecha, 1948, s. 69; CHALUPA, P. *České katolické biblické dílo-www.biblicke.dilo.cz* [online] 2009-11-08, <http://www.biblickedilo.cz/ckbdweb/polozka.aspx?pid=615&kid=130>.

¹¹⁸ Srov. CHALUPA, P. *České katolické biblické dílo-www.biblicke.dilo.cz* [online] 2009-11-08, <http://www.biblickedilo.cz/ckbdweb/polozka.aspx?pid=615&kid=130>.

¹¹⁹ Srov. STANISLAV, M. *Žaltár*, s. 69; STAROZÁKONNÍ PŘEKLADATELSKÁ KOMISE PRAHA. *Výklady ke Starému zákonu III*, s. 269; OPLETAL, F. *Rozjímání nad žalmy*. Olomouc: Matice cyrilometodějská, 2002, s. 35.

vnucuje se mu myšlenka, že se Bohu znelíbil. Není si však vědom své viny, proto Boží mlčení nechápe. Třetí otázka vypovídá o psychickém rozměru jeho utrpení, žalmista se „v srdci souží“ a srdce je chápáno jako střed života a sídlo emocí. Nemá, na koho jiného by se obrátil, se svou strastí zůstává odkázán sám na sebe a stále o ní přemítá. Strastí se rozumí stav mysli, který může člověka dovést až k beznaději, trvá-li příliš dlouho, a tato strast skutečně dlouho trvá: „den ze dne“, beze změny. „Dnem“ se může rozumět také doba spásy - pak by bylo žalmistovo utrpení a Boží mlčení ještě nepochopitelnější. Ve čtvrté otázce jsou zmiňováni nepřátelé a tím je ukázán sociální rozměr utrpení. Nepřátelé jsou stále víc agresivní a Bůh ke všemu trápení ještě dopouští, aby se nad žalmistou vypínali (nelze přesně určit, co se tímto slovem konkrétně míní), znamená to tedy, že jej utlačují a ponižují, dovoluje, aby se jejich zlé záměry nějakou dobu dařily. Z opakujícího se volání k Bohu lze usuzovat, že žalmista vnímá svého nepřítele jako mocného protivníka, který má moc jej zničit, a toto zničení snad může vést až k žalmistově smrti: pak je úzkost z Hospodinova otálení pochopitelná. Včasné Boží pomoci je potřeba nejen proto, že prosebníkovi již ubývá sil, ale hrozí nebezpečí, že protivník zvítězí, což by mělo pro žalmistu fatální důsledky.¹²⁰

4.1.3 Prosba

V druhé části přechází nářek v prosbu. Žalmista již Bohu všechno vypověděl, vylíčil soužení, hlasitě naříkal. Je vyčerpán neustálými nepřátelskými útoky i marným voláním k Bohu. Ale stále věří, že je to pouze Bůh, kdo mu může pomoci - bude-li chtít.

Verš 4 začíná prosbou: „shlédni“. Nejlepší způsob, jak se na někoho rozpomenout, je podívat se na něj. Bůh tedy musí k trpícímu obrátit svou tvář, pohlédnout na něj a tak se prosebník dostane znovu do Boží blízkosti, jejich pohledy se mohou setkat a je znovu navázán dialog.¹²¹ Tento verš působí jako by žalmista Boha téměř zapřisahal: „shlédni a odpověz mi!“, ve snaze přimět Boha za každou cenu, aby promluvil. Nazývá ho Hospodinem, zdůrazňuje, že je jeho Bohem, tedy nejen Bohem celého národa, ve kterém se jednotlivec ztrácí, ale jeho osobním Bohem, který zná

¹²⁰ Srov. SEDLÁČEK, J. V. *Výklad knih Písma svatého Starého Zákona: Výklad posvátných žalmů I*, s. 95; CHALUPA, P. *České katolické biblické dílo*-www.biblicke.dilo.cz [online] 2009-11-08, <http://www.biblickedilo.cz/ckbdweb/polozka.aspx?pid=615&kid=130>.

¹²¹ Srov. CHALUPA, P. *České katolické biblické dílo*-www.biblicke.dilo.cz [online] 2009-11-08, <http://www.biblickedilo.cz/ckbdweb/polozka.aspx?pid=615&kid=130>.

každého jménem a na každém člověku mu záleží. Jestli ani tento zoufalý výkřik Bůh neuslyší, pak už není žádný způsob, jak se Bohu připomenout. Ke svému volání hned připojuje další prosbu: „rozjasni mé oči“. Zmínka o očích je některými vykladateli chápána jako prosba o uzdravení oční nemoci, to se však nezdá být příliš pravděpodobným, neboť žalmista se nachází v ohrožení života, což lze jen stěží vnímat jako důsledek oční choroby. Spíše je tedy možno vykládat toto rozjasnění metaforicky, kdy oči stálým žalem pozbyly lesku, zeslábly a zestárly: jde tady o metaforické vyjádření ztráty životní síly nebo smrtelné nemoci. Jejich rozjasnění znamená znovunabytí síly a odvahy. Jestliže Hospodin nepomůže, žalmista usne „spánkem smrti“. A smrt je konec, znamená sestup do podsvětí, do říše stínů a odloučenost od Boha. Proto Boží pomoc musí přijít teď, v pozemském životě, jen tak se ukáže Hospodinova sláva a moc a jen tak ho bude moci žalmista chválit.¹²²

V 5. verši se zdá, že žalmista změnil taktiku: pokud by Boha neobměkčil jeho nářek, kdyby se nad ním neslitoval pro dlouhé utrpení, jemuž je vystaven, kdyby mu snad nechtěl věnovat svou přízeň, je nutné apelovat na jeho spravedlnost a slávu. Když nepřítel zvítězí nad spravedlivým, bude to triumf pro všechny bezbožníky a zároveň porážka Hospodinova: vždyť se nezastal svého věrného, který k němu volal jako ke svému ochránci, nepomohl mu, když byl v nouzi. U protivníků to vzbudí pochybnosti o jeho moci, u zbožných o jeho spravedlnosti. Je tedy sice ohrožen žalmistův život, ale zároveň i Hospodinova čest.¹²³ Je nepochybné, že žalmista upřímně hájí Boží zájmy, a proto poukazuje i na tuto stránku své případné prohry, možná však v tomto verši lze vycítit i nepatrnou obavu, že by snad Hospodin mohl odvrátit svou tvář od žalmisty navždy. Tato nejistota ho vede k tomu, aby ke svým prosbám o pomoc předložil veškeré důvody, které ho napadnou, neboť Bůh otálí již příliš dlouho. Představa protivníků, kteří jásají nad jeho smrtí, ho skličuje, zdá se, že již nemá další argumenty, jak by Boha obměkčil, a přestává naléhat. Zároveň však pocituje zklidnění, neboť hlasité vykřičení nahromaděných emocí přináší uvolnění, pročištění mysli a pokoj duši. Předložená prosba Hospodinu znovu obnovuje žalmistovu důvěru, a tak dochází v poslední části žalmu k výrazné „změně nálady“.

¹²² Srov. SEDLÁČEK, J. V. *Výklad knih Písma svatého Starého Zákona: Výklad posvátných žalmů I*, s. 96; STANISLAV, M. *Žaltár*, s. 69; OPLETAL, F. *Rozjímání nad žalmy*, s. 36; CHALUPA, P. *České katolické biblické dílo-www.biblicke.dilo.cz* [online] 2009-11-08, <http://www.biblickedilo.cz/ckbdweb/polozka.aspx?pid=615&kid=130>.

¹²³ Srov. SEDLÁČEK, J. V. *Výklad knih Písma svatého Starého Zákona: Výklad posvátných žalmů I*, s. 96; DEISSLER, A. *Die Psalmen I*, s. 59; CHALUPA, P. *České katolické biblické dílo-www.biblicke.dilo.cz* [online] 2009-11-08, <http://www.biblickedilo.cz/ckbdweb/polozka.aspx?pid=615&kid=130>.

4.1.4 Děkuvzdání

Někteří vykladaatelé se domnívají, že mezi 2. a 3. slokou byl pronesen útěšný výrok - snad prorokem či knězem, na který pak žalmista reaguje chválou. Existence takového výroku však není bezpodmínečně nutná. Hlasitý pláč ve vypjaté situaci přinesl žalmistovi úlevu a schopnost znovu jasně uvažovat. Důvěra v Boha mohla být tedy obnovena, aniž by žalmista musel dostat výslovný příslib pomoci, a mohla být výsledkem hledání zneklidněné duše, která své útočiště posléze našla znovu u Hospodina.¹²⁴ Vyjádření naděje v Boží milosrdenství zpětně tuto naději upevňuje. Nevíme, zda žalmista obdržel od Boha okamžitou pomoc nebo jen pocítil jistotu této pomoci, možná se mu ještě ani v této chvíli nedostalo jasné Boží odpovědi, ale jisté je, že jeho naděje byla obnovena a důvěra posílena. V poslední větě žalmu zaznívá radost a příslib chvály. Bůh se žalmisty zastal a není podstatné, zda toto sdělení vychází z již prožité konkrétní pomoci nebo zda je předpovídána budoucí záchrana. Důležité je, že bylo obnoveno společenství s Bohem, že se Hospodin rozpomněl na svého věrného a nedopustil, aby nad ním jeho nepřátelé zvítězili. Tak může žalmista vzdávat Hospodinu chválu, oslavovat jeho spravedlnost a radovat se z jeho pomoci a přízně.

4.1.5 Meditace

Nejvýraznějším prvkem Ž 13 je vytrvalost. Krátkodobé utrpení není tak obtížné snést, ale trvá-li dlouho, stává se neúnosným břemenem. V takových chvílích se stáváme netrpělivými a nejsou-li naše prosby vyslyšeny v krátkém čase, snadno pozbyváme důvěry a propadáme spolu se žalmistou malomyslnosti, že na nás Bůh zapomněl. Přitom množství našich nesnází a obtíží pramení i z nedostatku nadpřirozeného poznání: své utrpení dokážeme vnímat pouze přirozeně, a proto nám často význam utrpení uniká. Mnohdy pochopíme smysl našeho trápení až s odstupem času, proto je důležité modlit se i za toto nadpřirozené poznání.¹²⁵ Pokud nám význam našeho soužení zůstává dlouhodobě utajen, je vytrvalá modlitba jediným způsobem, jak nést svůj kříž trpělivě až do konce. Mnozí přitom mají trpělivost spojenou s jakousi pasivností:

¹²⁴ Srov. OPLETAL, F. *Rozjímání nad žalmy*, s. 36; CHALUPA, P. *České katolické biblické dílo-www.biblickedilo.cz* [online] 2009-11-08,

<http://www.biblickedilo.cz/ckbdweb/polozka.aspx?pid=615&kid=130>.

¹²⁵ Srov. SPÁČIL, B. *Psallite regi nostro I*, s. 84.

nést kříž trpělivě pro ně znamená nést ho bez připomínek, bez reptání, bez otázek, pokorně a poslušně. Někteří se dokonce domnívají, že by měli nést svůj kříž radostně, a pokud jsou nuceni sami sobě přiznat, že tomu tak není, považují to za chybu, nebo alespoň za nedokonalost. Jen stěží si však můžeme myslet, že Kristus nesl svůj kříž s radostí.

První čtyři verše žalmu jasně ukazují, že trpělivost a důvěra neznamení pasivní podřízenost a poddajnost. Žalmista klade Bohu naléhavé otázky, ve kterých zaznívá výčitka; stejně tak se i my v utrpení můžeme ptát Boha: „proč mi to děláš, jak dlouho se ještě musím trápit, jak dlouho to všechno ještě musím snášet?“ Jen důvěrný vztah umožňuje pokládat takové otázky. Trpělivost pak znamená, že vytrváme v utrpení i přesto, že nám Bůh na naše otázky neodpoví hned. Je to smíření se s vědomím, že odpověď může přijít za hodně dlouho a že ani pak ji možná nepochopíme. Trpělivost v soužení, které nechápeme, lze bezesporu nazvat statečností.

Bůh má rád vytrvalého prosebníka, a to i tehdy, když se vytrvalost jeví být neodbytnou a obtěžující. Že je neúnavné naléhání Bohu milé, nám dosvědčuje Ježíšova reakce na neodbytnost kananejské ženy z okolí Týru, která se nenechala umlčet ve svých prosbách, a to ani tehdy, když se jí od Ježíše dostalo záporné, dokonce přímo urážející odpovědi. Byla si totiž vědoma, že pouze on může uzdravit její dceru (Mt 15,21-28). Stejně tak neodbytně křičeli i dva slepí u Jericha a nedbali napomínání zástupu (Mt 20,29-34), protože když je záchrana na dosah ruky, není možno nechat se umlčet nebo odbýt. Sám Kristus dává pro tyto situace jasný návod: „Proste, a bude vám dáno; hledejte, a naleznete; tlučte, a bude vám otevřeno.“ (Mt 7,7). Když dokáže vyslyšet prosebníka člověk pro jeho neodbytnost, jak by mohl Bůh nevyslyšet naléhavé volání svých dětí? (L 11,5-13).

Z žalmu se dozvídáme i to, že Bůh je svým způsobem povinen své cti a spravedlnosti takové prosby vyslyšet: kdyby tak neučinil, utvrdili by se bezbožní ve své nevěře a bezbožnosti a důvěra spravedlivého by jim byla k smíchu. Vysmívali by se tak nejen prosebníku, ale i samotnému Bohu.¹²⁶

Církevní Otcové spatřovali v Ž 13 modlitbu Kristovu v jeho opuštěnosti na kříži. V Ježíšových slovech: „Bože můj, Bože můj, proč jsi mě opustil?“ (Mt 27,46) zaznívá stejná duševní trýzeň, jako v žalmistově otázce: „Dlouho ještě na mě ani nevzpomeň?“ Stejně jak se z Kristovy smrti stalo vítězství, tak i žalmista slavil triumf

¹²⁶ Srov. SPÁČIL, B. *Psallite regi nostro I*, s. 85.

nad svými nepřáteli, neboť Bůh ho vyslyšel a pomohl mu. Až do konce světa, do úplného vykoupení zůstane tato otázka Bohu položena. Stává se tak modlitbou církve putující, která v ní žádá o druhý příchod Pána, ve kterém se dovrší spása i spravedlivý soud nad hříšníky, kdy všichni, kteří zůstali Bohu věrní až do konce, naleznou u Boha zastání a za svou důvěru a vytrvalost dojdou odměny.¹²⁷

4.2 Žalm 88

¹Žalmová píseň, pro Kórachovce. Pro předního zpěváka, pro zpěv při tanečním reji. Poučující, pro Hémana Ezrachijského.

²Hospodine Bože, má spáso,

ve dne i v noci před tebou úpím;

³kéž vstoupí moje modlitba k tobě,

nakloň ucho k mému bédování!

⁴Samým zlem se sytí moje duše,

k podsvětí spěje můj život.

⁵Jsem počítán k těm, co sestupují v jámu,

jsem jako muž, který pozbyl síly.

⁶Jsem odložen mezi mrtvé

jako skolení, co leží v hrobech,

na které už ani nevzpomeneš,

kteří jsou zbaveni ochrany tvých rukou.

⁷Odložils mě do nejhlubší jámy,

do temnoty hlubin.

⁸Leží na mě tíha tvého rozhořčení,

všemi svými příboji mě trýzníš.

⁹Známé jsi mi vzdálil,

zhnusils mě jim,

jsem uvězněn, nemám východiska.

¹⁰Oči mám zkalené utrpením,

po celé dny jsem tě, Hospodine, volal,

vztahoval jsem k tobě dlaně.

¹²⁷ Srov. HRBATA, J. *Písně království I*, s. 97; CHALUPA, P. *České katolické biblické dílo-www.biblicke.dilo.cz* [online] 2009-11-08, <http://www.biblickedilo.cz/ckbdweb/polozka.aspx?pid=615&kid=130>.

- ¹¹Což pro mrtvé budeš konat svoje divy?
Povstanou snad stíny a vzdají ti chválu?
- ¹²Což se o tvém milosrdenství vypráví v hrobě?
O tvé věrnosti v říši zkázy?
- ¹³Což jsou známy v temnotě tvé divy,
tvoje spravedlnost v zemi zapomnění?
- ¹⁴Hospodine, pomoz, k tobě volám,
ráno má modlitba přichází k tobě.
- ¹⁵Hospodine, proč jsi na mě zanevřel
a svou tvář přede mnou skrýváš?
- ¹⁶Jsem ponížěn a od mládí hynu,
snáším tvé hrůzy, nevím si rady.
- ¹⁷Přehnal se přese mne výheň tvého hněvu,
děsuplné rány tvé mě umlčely,
- ¹⁸ze všech stran se na mě denně hrnou jako vody,
všechny najednou mě obkličují.
- ¹⁹Přítele a druha jsi mi vzdálil,
jenom temnoty se ke mně znají!

4.2.1 Charakteristika žalmu

Ž 88 je žalozpěvem v nejhlubším smyslu slova. Jako jediný ze všech žalozpěvů neobsahuje prvek důvěry a díkůvzdání. Nářek žalmisty se zdá být blízko zoufalství, neboť se ani přes úpěnlivé prosby nedočkal Boží pomoci. Je ponechán své bolesti, tím se tento žalm podobá knize Job: v obou případech jde o bezvýchodnou situaci muže, stíženého těžkou nemocí, sužovaného trápením a v konci života opuštěného od přátel. Na rozdíl od Ž 13 se zde žalmista nepokouší vysvětlit problém utrpení, neřeší otázku dobra a zla ve světě ani otázku, proč Hospodin tak dlouho mlčí k jeho nouzi, nejmenuje žádné své nepřátele. Důvodem jeho situace je nemoc, která ho sužuje již od mládí. Nepřiznává svou vinu jako v Ž 51, ale ani neujišťuje Boha svou nevinou (Ž 13). Žalm lze rozdělit na tři části: v první (v. 1-9) žalmista volá k Hospodinu a líčí své utrpení; ve druhé (v. 10-13) prosí o záchranu a stejně jako v Ž 13 předkládá Bohu důvody, proč mají být jeho prosby vyslyšeny. Třetí část (v. 14-19) obsahuje opětovný nářek a vzývání Hospodina.

Žalm pravděpodobně vznikl v rané poexilní době a byl zároveň myšlen jako předloha pro modlitbu v různých nebezpečných nemocech. V tomto smyslu mohl být také využíván celým společenstvím. Je možné najít v něm motivy známé ze sumerských textů i kanaánské jazykové archaismy. Theodor z Mopsuestie vykládal tento žalm v souvislosti se soužením celého izraelského národa v babylonském zajetí. Příbuznost s Ž 88 lze najít i u Ž 6, 22, 38 a 41. V současné liturgii je zařazen žalm např. do ranní modlitby na Velký pátek a Bílou sobotu.¹²⁸

4.2.2 Nářek

Verš 1 obsahuje nadpis informující o původu žalmu a způsobu přednesu. Nadpis je příliš dlouhý a navíc dvojitý, což ukazuje na jeho porušenost. Další nesrovnalost přináší označení autora, kterým by měl být levita Heman z rodu Korachova, současník Davidův, kterému David svěřil úkol dirigovat zpěv při chrámové bohoslužbě (1Pa 6,33; 15,16-17 aj.). Tento Heman však nebyl Ezrachovec, jak udává nadpis. O Hemanu Ezrachovci, který byl z rodu Judova a byl současníkem Šalomounovým, mluví např. 1Kr 5,11. Je možné, že *Ezrachovec* je nesprávný přepis slova *Izraelita*, jak je tomu v LXX, nebo přepisovatel žalmu spojil dva nadpisy do jednoho. Všeobecně se má za to, že uvedeným Hemanem je míněn levita z rodu Korachova.

Český ekumenický překlad uvádí, že žalm se má zpívat *při tanečním reji*, Václav Bogner překládá hebrejský text *podle „Machalat“*, což byla známá píseň, která těmito slovy začínala. Význam slova není zcela jasný, mohlo by znamenat *nemoc*. Někteří toto slovo vykládají jako zpěv *podle smutečného způsobu*. Žalm je označen jako *maškil*, což byla vážná, duchovně-náboženská báseň.¹²⁹

Na samém začátku žalmu oslovuje prosebník Boha jako svou spásu (v. 2), to dává tomuto jinak velmi pochmurně zabarvenému žalmu záblesk naděje. Snaží se na sebe obrátit pozornost, když naléhavě připomíná, že k Hospodinu úpí ve dne v noci,

¹²⁸ Srov. SEDLÁČEK, J. *Výklad knih Písma svatého Starého Zákona: Výklad posvátných žalmů, díl II, Ž 72-150 a bibl. chvalozpěvy*. Praha: Dědictví sv. Prokopa, 1901, s. 698; PETERS, N. *Das Buch der Psalmen*, s. 216-217; DEISSLER, A. *Die Psalmen, II. Teil (Ps 42-89)*. Düsseldorf: Patmos, 1967, s. 175-176; BIČ, M. a kol. *Starý zákon, žalmy*, s. 340; HRBATA, J. *Písně království: meditace na žaltář Písma svatého II*. Olomouc: Matice cyrilometodějská, 1996, s. 406; ZOUHAROVÁ, M. *České katolické biblické dílo-www.biblicke.dilo.cz* [online] 2009-11-08, <http://www.biblickedilo.cz/ckbdweb/polozka.aspx?pid=409&kid=129>.

¹²⁹ Srov. SEDLÁČEK, J. *Výklad knih Písma svatého Starého Zákona: Výklad posvátných žalmů II*, s. 699; STANISLAV, M. *Žaltář*, s. 384; BOGNER, V. *Žalmy*, s. 235.

tedy bez přestání, ale pomoc stále nepřichází. Vytrvale se však dožaduje vyslyšení, neboť nápor zla již není schopen snášet, ocitl se na pokraji záhuby. Jeho úvahy směřují neustále k jedinému - k podsvětí, které nazývá *jámou*, *hrobem*, *říší zkázy*, *temnotou* či *zemí zapomnění*. Jako pro všechny starozákonní Izraelity je i pro něj *šeol* místem, kde lidský život je pouze stínem, kde je člověk odloučen od Boha, a kde není Bůh, tam je jen zánik. Blížkost smrti, kterou žalmista pociťuje, svědčí o těžké nemoci, kterou je stížen zřejmě již od mládí a kterou bylo pravděpodobně malomocenství. Pak bychom mohli verš 9 brát doslovně, neboť v takovém případě směl nemocný opustit vykázané místo až za 7-14 dnů v případě vyléčení (Lv 1-5), pokud nemoc byla nevyléčitelná, byl nešťastník odloučen od společenství natrvalo, kontaktu s ním se chránili i nejbližší příbuzní. Malomocenství by nasvědčovala i skutečnost, že žalmista byl opuštěn od známých, dokonce Bohu vyčítá, že ho všem známým zhnusil. V této souvislosti lze i chápat zmínku o uvěznění, neboť takto nemocný člověk byl skutečně „uvězněn“ na jednom místě.¹³⁰

4.2.3 Vyzvání a prosba

Ve druhé části žalmista přímo zavaluje Hospodina důvody, proč ho má zachránit před smrtí. Říše smrti v něm vzbuzuje hrůzu: mrtví jsou mimo dosah Boží lásky, jeho slitování na jejich údělu už nic nezmění. Do podsvětí neproniknou zvěsti o Božích zázračných činech, o zničení odpůrců a vysvobození jeho lidu. Pro mrtvé již neplatí Pánovy přísliby, nepoznají jeho starostlivost, nemohou Boha chválit ani mu děkovat, nemohou oslavovat jeho milosrdenství - proč by si tedy Hospodin měl přát žalmistovu smrt, když on tak touží celým svým životem Boha oslavovat? Pokud však má přijít záchrana, nesmí Hospodin už otálet. Jakmile žalmistu pohltní „říše temnoty“, upadne v zapomnění u Boha i u přátel a už mu nebude pomoci. I když má Bůh moc i nad podsvětím (Am 9,2; Jb 19,25), doposud do této oblasti nezasahoval. Musel by učinit zázrak - ale smí žalmista doufat, že ho učiní právě pro něj? Proč by měl vykonat div pro mrtvého? Zázraky přece potřebují živí, ne mrtví, vždyť stíny nebudou vzdávat Hospodinu chválu, v hrobě se o jeho dívech už nikdo nedozví. S velkou

¹³⁰ Srov. PETERS, N. *Das Buch der Psalmen*, s. 216-217; SPÁČIL, B. *Psallite regi nostro: rozjímání na žalmy pro kněze, svazek II, žalm 51-100*. Olomouc: Velehrad, 1948, s. 280-281; STANISLAV, M. *Žaltář*, s. 385-386; DEISSLER, A. *Die Psalmen II*, s. 175-176; BIČ, M. a kol. *Starý zákon, žalmy*, s. 340-341; OPLETAL, F. *Rozjímání nad žalmy*, s. 203.

vytrvalostí předkládá žalmista Bohu argumenty pro jeho zásah a naznačuje, že je i v Pánově zájmu, aby prosebníka vyrval ze smrti, neboť jen tak se ukáže jeho moc, sláva a slitování.¹³¹

4.2.4 Opětovný nářek

V poslední části žalozpěvu, tedy v místě, kde se zpravidla vyskytuje prvek důvěry, se žalmista znovu vrací ke svému nářku. Připomíná Bohu, že se k němu modlil „ráno“, tedy od prvních okamžiků dne prosil o pomoc, s důvěrou se na Boha obracel, nic nezanedbal. V této modlitbě vytrvává, přestože doposud nedostal odpověď, a vytrval by i nadále, kdyby mu nehrozila blízká smrt. Proto jsou jeho prosby tak naléhavé, modlitba tak intenzivní. Už nemůže dlouho čekat. Jestli pro něj Bůh něco nevykoná teď, jestli ho nechá zemřít, připraví ho o možnost dál ho prosit, děkovat mu za pomoc a chválit ho.

Nejhorší v žalmistově utrpení je obava, že na něj Bůh zanevřel. Odvrátil od něj svou tvář, neslyší jeho modlitby, od mládí ho ponižoval, sesílal na něho trápení, vzdálil mu všechny přátele a nakonec ho nechá zemřít. Je vyčerpán svým životním zápasem a po celou tu dobu musí zápasit ještě o Boží milost. Nejen že mu ubývají tělesné síly, ale ztrácí navíc i duševní rovnováhu. Hospodinovy hrůzy se na něj valí jako dravá voda, před kterou není kam se schovat a která nemilosrdně pohltí každého, kdo stojí v cestě. Stejně tak nelze uniknout před Božím hněvem, který si žalmistu nachází již od jeho mládí. Celou tu dobu je opuštěn od Boha i od blízkých, nemá u koho hledat ochranu, útěchu, pomoc. Jeho přátelé ho utvrzují v přesvědčení, že se na něj Bůh hněvá: a proč by se měli starat o toho, koho i Bůh opustil? Všichni se ho natolik štítí, že už proto se vyhýbají jakémukoliv kontaktu s ním.¹³² V posledním verši lze pak vyčítit náznak rezignace: po dlouhém monologu, ve kterém se objevují téměř až výčitky, zaznívá v samotném závěru vyčerpané konstatování, že smrt je skutečně již nadosah a nic nenasvědčuje tomu, že by ho před ní chtěl Bůh zachránit. Celý život k němu volal a teď už nemá žádné nové argumenty, už nemá, co by mohl ještě dodat, čím

¹³¹ Srov. STANISLAV, M. *Žaltár*, s. 386; BIČ, M. a kol. *Starý zákon, žalmy*, s. 341; OPLETAL F. *Rozjímání nad žalmy*, s. 36; ZOUHAROVÁ, M. *České katolické biblické dílo-www.biblickedilo.cz* [online] 2009-11-08, <http://www.biblickedilo.cz/ckbdweb/polozka.aspx?pid=409&kid=129>.

¹³² Srov. STANISLAV, M. *Žaltár*, s. 387; BIČ, M. *Starý zákon, žalmy*, s. 341.

by mohl Pána obměkčit. Zůstává mu i nadále tíživá a ubíjející nejistota, zda se nad ním Bůh v poslední chvíli smiluje nebo ho nechá napospas temnotám podsvětí.

4.2.5 Meditace

Ž 88 nejlépe vystihuje tvrzení, že „tento žalm je ukázkou propastných hloubek, do jakých může Bůh přivést člověka, aby ho zbavil falešných opor.“¹³³ Je ukázkou nalidského úsilí vytrvat v důvěře, a to i v situaci, která se jeví jak samotnému trpícímu, tak i jeho okolí, naprosto beznadějně. Nemocnému se uleví, má-li nablízku starostlivé přátele, kteří mu poskytnou péči a útěšné slovo a tím mu dodávají naději, neboť jsou to právě příbuzní a přátelé, kteří trpícího alespoň navenek povzbuzují, i když sami již v záchranu nedoufají. Je však hrozné snášet utrpení v situaci, kdy se od člověka všichni odvrátí, a to nejen pro případnou ošklivost jeho nemoci, ale i z přesvědčení, „že si to zavinil sám“. Stejně mučivě bolí i nevyslovené otázky, co asi dotyčný v životě provedl, že ho sám Bůh takto trestá.¹³⁴ V každé době se lidé obávají stejných věcí: nemoci, bolesti, utrpení, smrti. Ani křesťané, mající díky výkupné oběti Kristově účast na věčném životě, se většinou strachu ze smrti neubrání: jaká hrůza tedy musela doléhat na žalmistu při představě smrti, navíc po životě prožitém ve zdánlivé Boží nemilosti.

Ž 88 neříká nic bližšího o příčinách nemoci a utrpení. Někteří autoři se přiklánějí k názoru, že šlo o Boží trest, druzí toto mínění zpochybňují. Ve Starém zákoně je však Bůh často popisován jako ten, kdo oživuje i zabíjí, ochuzuje i obohacuje, povyšuje i ponižuje (1S 2), a to nikoliv v souvislosti s trestem za hříchy.¹³⁵ I v dnešní době žijí lidé, kteří jsou po většinu života pronásledováni utrpením, často až nepochopitelným. Mnohdy nad tím žasneme, divíme se, někdy se i pohoršujeme. Když nás samotné potká těžká nemoc, zaskočí-li nás smrt blízkého člověka, často první otázka, kterou Bohu položíme, je: „proč zrovna já?“ Může to být důsledek našeho pokřiveného smýšlení o Bohu, které nám ho předkládá jako „milého Pánbíčka“, který nás sleduje laskavým pohledem a nechává nás na pokoji. Možná se zaměřujeme pouze na

¹³³ BlČ, M. a kol. *Starý zákon, žalmy*, s. 341.

¹³⁴ Srov. STANISLAV, M. *Žaltár*, s. 385.

¹³⁵ Podle Stanislava Mikuláše považuje žalmistu svou těžkou nemoc za Boží trest (srov. s. 387), Josef Hrbata naopak uvádí, že v tomto žalmu prosebník Boží trest nepředpokládá (srov. *Písně království II*, s. 407).

dojemný obraz Madony s Jezulátkem v náručí a přehlížíme obraz Bolestné Matky pod Kristovým křížem. Zapomínáme, že Bůh dává, ale i bere, prosíme, aby na nás nenakládal těžká břemena, kterých se děsíme, místo abychom prosili o sílu je nést.

Smysl utrpení je možno vysvětlit různými způsoby: jako zkoušku víry, trest za hřích, důsledek lidské zloby či nevědomosti - to vše pravdivě vypovídá o Božím poselství o utrpení. Ať už ale utrpení přichází z jakéhokoli důvodu, nejdůležitější je nechat Boha nikdy stranou. I utrpení zůstává mnohdy tajemstvím a je úkolem teologů snažit se o jeho rozumné vysvětlení.¹³⁶ Jisté však je, že utrpení skončí teprve tehdy, až „Bůh setře každou slzu z očí. A smrti již nebude, ani žalu ani nářku ani bolesti už nebude.“ (Zj 21,4).

Nevíme nic o tom, jestli úpěnlivá prosba žalmisty byla vyslyšena tak, jak doufal, můžeme však s určitostí říci, že nezahořkl, nepřestal věřit a že vytrval v zápase o Boží milost až do konce.

„Pokládám pěvce 88. žalmu za velkého člověka, rozhodně většího, než byli leckteří Boží svědci, kteří stále znovu prožívali Boží blízkost v pokoji a lásce. Věřící člověk, který nezmlkl na okraji hrobu po životě nepřetržitě nemoci a v opuštěnosti od přátel; člověk, jenž má odůvodněný dojem, že je utrpením přísně na něho namířen Boží pohled, a přece se vášnivě k Bohu modlí, takový člověk opravdu pochopil Boží velikost a dává důsledně souhlas ke svému tvorství.“¹³⁷

¹³⁶ Srov. HRBATA, J. *Písň království II*, s. 407-408.

¹³⁷ Tamtéž, s. 408.

4.3 Žalm 109

¹*Pro předního zpěváka, žalm Davidův.*

Bože, má chválo, nestav se hluchým,

² když se na mě rozevřela

ústa svévolná a lstivá!

Zrádným jazykem mě napadají,

³ slovy nenávistnými mě zasypali,

bojují proti mně bez důvodu.

⁴Osočují mě za moji lásku,

zatímco se modlím.

⁵Za dobro mě zavalují zlobou,

za mou lásku nenávisť.

⁶Postav nad ním svévolníka,

ať stojí po jeho pravici žalobce.

⁷Ať dopadne jako svévolník, až bude souzen;

jeho modlitba ať je mu počítána za hřích.

⁸Dny ať jsou mu ukráceny,

jeho pověření ať převezme jiný.

⁹Jeho synové ať sirotky se stanou,

jeho žena vdovou.

¹⁰Jeho synové ať toulají se po žebrotě,

ze svých rozvalin ať chodí prosit.

¹¹Na všechno, co má, ať políčí si lichvář,

co vytěžil, ať cizinci loupí.

¹²Ať nemá nikoho, kdo by mu nadále prokázal milosrdenství,

kdo by se smiloval nad sirotky po něm.

¹³Jeho potomstvo buď vymýceno,

jeho jméno smazáno buď v příštím pokolení.

¹⁴Ať Hospodin pamatuje na nepravost jeho otců

a hřích jeho matky vymazán ať není.

¹⁵Ať je má Hospodin ustavičně před očima,

ať vymýtí ze země památku po nich

¹⁶za to, že nepamatoval na milosrdenství,

ale pronásledoval člověka poníženého a ubohého,

- chtěl usmrtit zkrušeného v srdci.
- ¹⁷Miloval zlořečení, ať ho postihne!
O požehnání nestál, ať se ho vzdálí!
- ¹⁸Zlořečení oblékal jak šaty;
ať mu pronikne nitrem jak voda,
ať mu prostoupí kosti jak olej.
- ¹⁹Ať mu je jako roucho, kterým se halí,
opaskem, kterým se přepásává ustavičně.
- ²⁰To ať si vyslouží od Hospodina ti, kteří mě osočují,
kteří proti mně zlovolně mluví.
- ²¹Ty však, Panovníku Hospodine,
ukaž na mně pro své jméno,
jak je tvé milosrdenství dobrotivé, vysvobod' mě!
- ²²Jsem ponížený ubožák,
v nitru mám zraněné srdce.
- ²³Odházím jako stín, který se prodlužuje,
jako luční kobylka jsem smeten.
- ²⁴V kolenou se podlamuji postem,
bez oleje chátrá moje tělo.
- ²⁵Jsem jim jenom pro potupu,
jak mě vidí, potřásají hlavou.
- ²⁶Pomoz mi, můj Bože, Hospodine,
podle svého milosrdenství mě zachraň,
- ²⁷aby poznali, že tvá ruka to byla,
žes to učinil ty, Hospodine.
- ²⁸Jen ať zlořečí, ale ty žehnej!
Když povstali, ať je stihne hanba,
a tvůj služebník se zaraduje.
- ²⁹Stud ať poleje ty, kdo mě osočují,
hanbou ať se zahalí jak pláštěm.
- ³⁰Moje ústa vzdají Hospodinu velkou chválu,
mezi mnohými ho budu chválit,
- ³¹neboť stanul po pravici ubožáku,
aby ho zachránil před jeho soudci.

4.3.1 Charakteristika žalmu

Ž 109 patří do skupiny žalozpěvů jednotlivce a je řazen mezi tzv. žalmy „kletbové“. Je také žalmem mesiášským: pokud ne přímo, pak alespoň obrazně: David je předobrazem trpícího Mesiáše, nepřítelem v žalmu je Jidáš. Struktura je typická pro žalozpěvy, jen mezi přednesenou stížností a prosbu o pomoc jsou vloženy kletby. A právě pohled, jakým pohlízejí autoři na tyto kletby, se velmi různí.

SEDLÁČEK¹³⁸ vykládá kletby nikoliv jako svolávání trestů na nepřátele, nýbrž jako žalmistovu předpověď trestů pro nepřátele. Ve smyslu prorocství chápe kletbovou část žalmu také KUNICKÝ,¹³⁹ který ji však vztahuje na osud Mesiášových nepřátel; *Výklady ke Starému zákonu III*¹⁴⁰ zase vkládají kletby do úst samotnému žalmistovi jako prosbu o potrestání protivníků. Se zcela odlišným názorem přichází HRBATA,¹⁴¹ který naposledy uvedený výklad označuje za omyl některých biblistů a liturgických redaktorů.¹⁴² Podle něj nelze pohlížet na v. 6-19 jako na slova žalmistova, ale jako na citaci nepřátelských výroků proti žalmistovi. Potvrzení správnosti této teorie spatřuje zvláště ve v. 20. Poukazuje také na skutečnost, že právě v. 6-19 jsou vloženy do uvozovky, což svědčí o citaci. Je však zřejmé, že tyto uvozovky vložil do žalmu ve své knize sám Josef Hrbata, neboť v ekumenickém překladu, v překladu Vulgáty podle Bognera či podle Sedláčka ani v překladu latinského originálu „Piana“ Josefa Kunického se uvozovky nenacházejí. Sám Hrbata uvádí, že starobiblické texty neznaly našich označení (tečky, čárky, uvozovky), ale že on sám tuto úpravu s uvozovkami „pokládá za nejsprávnější“.¹⁴³ K tomu názoru se přiklání i PETERS,¹⁴⁴ který v. 6-15 přisuzuje žalmistovým nepřátelům, přičemž hlas žalmisty se ozývá opět až ve v. 16. Tím se liší od Hrbaty, který za citaci nepřátel považuje v. 6-19.

Proti výkladu Josefa Hrbaty se staví Josef Kunický:

¹³⁸ Srov. SEDLÁČEK, J. *Výklad knih Písma svatého Starého Zákona: Výklad posvátných žalmů II*, s. 868.

¹³⁹ Srov. *Rozjímavý překlad žalmů a kantik římského breviáře*, s. 330.

¹⁴⁰ Srov. STAROZÁKONNÍ PŘEKLADATELSKÁ KOMISE PRAHA. *Výklady ke Starému zákonu III*, s. 497.

¹⁴¹ Srov. HRBATA, J. *Písň království II*, s. 499-500.

¹⁴² Ti dokonce doporučili tento žalm (jakož i Ž 58 a 83) vypustit z breviáře, neboť zlořečení se zcela neshoduje s křesťanským učením o lásce k nepřítelům. Srov. tamtéž.

¹⁴³ Tamtéž, s. 499.

¹⁴⁴ Srov. PETERS, N. *Das Buch der Psalmen*, s. 279.

„Není třeba se domnívat, že David v kletbách pouze cituje, co o něm samotném říkají jeho nepřátelé, jak by tomu napovídal verš 20. po malé vsuvce, vždyť to, co je v kletbách obsaženo, nepřátelé nemohli Davidovi vytýkat ani ve velkém hněvu.“¹⁴⁵

Stará tradice v prosebníku tohoto žalmu viděla Ježíše Krista a zlořečení chápala jako proroctví o pomluvách a obvinění Krista, někteří církevní Otcové zlořečení srovnávali s Kristovým proroctvím o zničení Jeruzaléma.¹⁴⁶ Úvodní a závěrečné verše byly chápány jako modlitba Páně k Otci, když vzal na sebe naše hříchy i s těmito kletbami (srov. Gn 4,8-12; Ř 6,23; L 11,50-51); ve verších 21-29 byla spatřována modlitba Krista v Getsemanské zahradě; veršem 25 zaznívá Izajášova zvěst o trpícím Mesiáši (Iz 53,4n), v posledních dvou verších pak vzdává Spasitel Otci dík a chválu za svou záchranu a oslavení.¹⁴⁷

Žalm je možno rozdělit do tří oddílů: nejprve předkládá žalmista Bohu své stíženosti (v. 1-5), poté následuje zlořečení (v. 6-19), v závěru pak prosí žalmista o slitování a oslavuje Hospodina, který se ho zastal před nepřáteli (v. 20-31).¹⁴⁸ Zatímco první část mluví o několika protivnících, ve druhé části už je jmenován pouze jeden; střídání množného a jednotného čísla není však v žalmech neobvyklé. Je možno vysvětlit to tím, že jednotlivce byl součástí společenství: společnou modlitbu mohl převzít jedinec, stejně tak náрек jednotlivce mohl být přijat celým společenstvím.¹⁴⁹

Doba sepsání Ž 109 je nejistá. Nadpis udává jako autora Davida, a přestože se zdají být některé výrazy z doby pozdější, nemůžeme ani tak starý původ vyloučit. Obsah žalmu se však v některých místech s Davidovým životem neshoduje. Častěji je tedy vznik žalmu kladen do doby po babylonském zajetí.¹⁵⁰ Po novém uspořádání liturgie v r. 1970 byl tento žalm vypuštěn z breviáře.¹⁵¹

¹⁴⁵ *Rozjímavý překlad žalmů a kantik římského breviáře*, s. 330.

¹⁴⁶ „Vědecký popis jeruzalémské katastrofy z roku 70 po Kr. římskými legiemi ukazuje, že se tu doslova splnila slova žalmu 109,16-19.“ Srov. RICCIOTTI, G. *Storia d'Israele II*, Torino, 1938, s. 498-516. (Citováno podle: HRBATA, J. *Písně království II*, s. 500).

¹⁴⁷ Srov. HRBATA, J. *Písně království II*, s. 500.

¹⁴⁸ Srov. tamtéž, s. 499; STAROZÁKONNÍ PŘEKLADATELSKÁ KOMISE PRAHA. *Výklady ke Starému zákonu III*, s. 497.

¹⁴⁹ Srov. ZOUHAROVÁ, M. *České katolické biblické dílo*- www.biblickedilo.cz [online] 2009-11-09, <http://www.biblickedilo.cz/ckbdweb/polozka.aspx?pid=553&kid=129>.

¹⁵⁰ Srov. SEDLÁČEK, J. *Výklad knih Písma svatého Starého Zákona: Výklad posvátných žalmů II*, s. 868-869.

¹⁵¹ Srov. HRBATA, J. *Písně království II*, s. 501.

4.3.2 Přednesení stížnosti

V 1. verši žalmu je označen David jako autor. V tom případě by slova žalmu mohla být namířena proti Idumejci Doegovi (1S 21,8; 22,9), který očerňoval Davida před Saulem. Někteří jmenují jako onoho protivníka Achitofela, který za Absolónovy vzpoury zradil krále (2S 15,31). Označení v žalmu se však hodí spíše na Doega. Davidovu autorství by nasvědčovaly výrazy žalmu i jeho obsah, neboť vykazují značnou podobnost s jinými Davidovými žalmy (např. Ž 11, 16, 27, 51, a zvláště 68).¹⁵²

Slova žalmu vyslovuje člověk nespravedlivě obžalovaný, napadený lstivými nepřáteli. Utíká se k Bohu jako ke svému jedinému zastánci, kterého celý život chválil a oslavoval: proto se i teď na něj s důvěrou obrací. Hospodin je svědkem jeho nevinny a jako nejvyššímu Soudci mu patří veškerá chvála (Dt 10,21). Slova „nestav se hluchým“ naznačují, že až doposud Hospodin k páchaným nespravedlnostem mlčel. Je možné, že žalmista se zatím ani Boží pomoci nedovolával a snažil se řešit situaci vlastními silami, neboť jeho slova v úvodu žalmu postrádají naléhavost jiných žalozpěvů, kdy Hospodin mlčel k dlouhodobému nářku (srov. Ž 13 a 88). Teď však události došly tak daleko, že jeho síly nestačí a je potřeba Božího zásahu.

Verše 2-5 popisují útrapy, které žalmistovi přichystali jeho protivníci, líčí jejich zlomyslné jednání, nepravdivé, lstivé a jízlivé řeči. On jim však k takovému jednání nezavdal žádné příčiny. Modlil se za ně a oni mu odpláceli dobré zlým. Podobně si stěžoval prorok Jeremiáš: „Což má být odměňováno dobro zlem, že mi kopou jámu? Pamatuj, jak jsem před tebou stával a mluvil v jejich prospěch a odvracel od nich tvé rozhořčení.“ (Jr 18,20). Verše můžeme vztáhnout i na Davida, který vždy plnil věrně své povinnosti, poněvůle však na samotného Krista, který se modlil za své nepřátele (L 23,34).¹⁵³

¹⁵² Srov. SEDLÁČEK, J. *Výklad knih Písma svatého Starého Zákona: Výklad posvátných žalmů II*, s. 868-869; *Rozjímavý překlad žalmů a kantik římského breviáře*, s. 330.

¹⁵³ Srov. SEDLÁČEK, J. *Výklad knih Písma svatého Starého Zákona: Výklad posvátných žalmů II*, s. 870; *Rozjímavý překlad žalmů a kantik římského breviáře*, s. 331; STAROZÁKONNÍ PŘEKLADATELSKÁ KOMISE PRAHA. *Výklady ke Starému zákonu III*, s. 497; ZOUHAROVÁ, M. *České katolické biblické dílo* - www.biblickedilo.cz [online] 2009-11-09, <http://www.biblickedilo.cz/ckbdweb/polozka.aspx?pid=553&kid=129>.

4.3.3 Kletba

Ve druhé části se modlitba mění v kletbu a místo nepřátel zmiňovaných v první části se zde objevuje pouze jediný protivník. Je nutno připomenout, že proklínání má v Písmu sv. své pevné místo. Vedle první kletby vyřčené samotným Hospodinem nad hadem jsou to např. prosby krále Chizkijáše, když četl ve svatyni dopis asyrského útočníka Sancheriba (2Kr 19,14-19) nebo kletby Jeremiášovy svolávané na jeho protivníky (Jr 18,21-23), které jsou v mnohém téměř totožné s kletbami Ž 109.¹⁵⁴

Druhá část začíná prosbou žalmisty, aby Bůh předvedl jeho protivníka před soud a o jeho osudu aby rozhodl svévolník, tedy člověk, který převrací právo. Bude s ním jednáno tak, jak jednal on s druhými. Nedovolá se svého práva, nedočká se spravedlnosti. Po jeho pravici ať stojí žalobce¹⁵⁵ (hebrejsky *satan*, řecky *diabolos*), aby odtud odešel jako odsouzený. Kdyby chtěl od sebe odvrátit rozsudek modlitbou, tato ať je mu přičítána za další hřích, protože nepochází z upřímného smýšlení, ale ze strachu. Nadto ani on neměl slitování s druhými, nesmí ho tedy poznat ani sám na sobě. Nemilosrdným soudem hrozí i sv. Jakub: „Na Božím soudu není milosrdenství pro toho, kdo neprokázal milosrdenství.“ (Jk 2,13).¹⁵⁶ Kletba má nepříteli ukrátit život a zbavit ho úřadu.¹⁵⁷ Kdo ztratil úřad, přišel zpravidla i o svůj majetek, někdy byl odsouzen i k smrti. Do konce života bude protivník žít v bídě a jeho předčasnou smrtí ztratí jeho rodina - četná a doposud dobře zajištěná - ochránce a živitele. Celá rodina tak bude trpět za jeho viny, jeho děti se stanou žebráky, budou se potulovat bez domova, neboť ten bude zbořen. Vdovy a sirotci měli v Hospodinu zastánce (Ex 22,21), to však nebude platit pro rodinu svévolníka. Nenajdou zastání ani u Boha ani u lidí. Majetek, na kterém si zakládal, zabaví lichvář, veškeré jmění připadne cizinci, jeho dětem se nedostane ničeho. Žádný věřitel nesmí mít slitování ani nad ním ani nad

¹⁵⁴ Srov. STAROZÁKONNÍ PŘEKLDATELSKÁ KOMISE PRAHA. *Výklady ke Starému zákonu III*, s. 497; ZOUHAROVÁ, M. *České katolické biblické dílo*-www.biblickedilo.cz [online] 2009-11-09, <http://www.biblickedilo.cz/ckbdweb/polozka.aspx?pid=553&kid=129>.

¹⁵⁵ „Podle izraelského soudnictví po pravici viníka stál žalobce, po pravici nevinného jeho obhájce; to byla zevní forma soudní (Zach 3,1; 1Sam 29,4; 2Sam 19,2; Job 30,12).“ *Rozjímavý překlad žalmů a kantik římského breviáře*, s. 332, pozn. č. 6.

¹⁵⁶ Srov. tamtéž, pozn. č. 7.

¹⁵⁷ „Doeg byl velmi vlivným úředníkem Saulovým a zneužil úřadu proti Davidovi (1Sam 21,7; 22,9).“ Tamtéž, pozn. č. 8. Tento verš citoval i sv. Petr při volbě apoštola Matěje a vztahoval ho na Jidáše (Sk 1,15-26).

jeho dětmi. Jeho jméno bude vymazáno již v příštím pokolení,¹⁵⁸ neboť jeho potomstvo bude vymýceno. Vymazání jména znamená ztrátu naděje a spásy (Ex 32,33). Hospodin bude mít před očima nejen jeho provinění, ale i nepravost jeho otců. To vše se stane proto, že svévolník jednal krutě, neprokázal milosrdenství, nenáviděl Boha i bezmocného člověka, zraněného v srdci chtěl usmrtit. Jeho zášť mu nedovolila vykonat nic dobrého. Zlořečení bylo pro něj něčím tak všedním, jako je obyčejný šat, který se denně obléká; prokletí, které svolával na druhé, postihne jeho samotného. Kletba prostoupí celou jeho bytost tak, jak olej prostupuje všechny póry až do kostí, jako voda,¹⁵⁹ která pronikne do všech koutů; zahalí ho tak, jak zahalují člověka šaty.¹⁶⁰ Sevře svévolníka jako opasek, který neustále přidržuje oděv, celý jeho život i veškerá jeho činnost budou kletbou poznamenány, způsobí rozklad těla i duše. V závěru podrobného popisu nepřítelova osudu vyslovuje žalmista přesvědčení, že Bůh jako poslední soudce všech lidí vykoná svůj soud a jeho věrní se dočkají spravedlnosti.¹⁶¹

4.3.4 Prosba a chvála

V závěrečné části se žalmista obrací k Bohu, kterého nazývá Panovníkem, tedy tím, kdo má moc nad druhými vládnout, soudit je a trestat. Zároveň tím Bohu připomíná, že patří k jeho služebníkům, je součástí Božího lidu, a proto smí očekávat od Hospodina pomoc. Neboť panovník chrání své poddané tak, jak otec ochraňuje své dítě: nemůže být hluchý k utrpení svých věrných. Upozorňuje Boha na svou bezmocnost a poníženost. I když ve svém zlořečení nepříteli působil snad sebejistě, teď poukazuje na svou pomíjivost - jak pomíjí stín před večerem, a když zanikne zcela, nastane tma, tak i život prosebníka skončí, nedočká-li se včasné Boží pomoci; a na svou zranitelnost - jako kobylky, které lze snadno setřást z oděvu a které lidé zaháněli ze

¹⁵⁸ Počítáme-li pokolení po 40-ti letech, pak již v tak krátké době upadne protivníkovu jméno v zapomnění. Srov. SEDLÁČEK, J. *Výklad knih Písma svatého Starého Zákona: Výklad posvátných žalmů II*, s. 874.

¹⁵⁹ „Obrazné rčení o vodě může být narážkou na oběť žárlivosti (Nm 5, 22)“. BOGNER, V. *Žalmy*, s. 305, pozn. č. 18.

¹⁶⁰ „Lidé na Výchově neodkládají šat ani na noc.“ *Rozjímavý překlad žalmů a kantik římského breviáře*, s. 333, pozn. č. 19.

¹⁶¹ Srov. SEDLÁČEK, J. *Výklad knih Písma svatého Starého Zákona: Výklad posvátných žalmů II*, s. 872-875; STAROZÁKONNÍ PŘEKLADATELSKÁ KOMISE PRAHA. *Výklady ke Starému zákonu III*, s. 497-498.

svých polí. Aby odvrátil své potupné postavení, tvrdě se postil a přísným půstem zeslábl tak, že se sotva udržel na nohou. Odepřel si i péči o tělo,¹⁶² které již chátrá. Je vystaven posměchu svých nepřátel, kteří nad ním potřásají hlavou.¹⁶³ Nepřestává však věřit, že Hospodin se ho zastane, že ukáže všem protivníkům svou moc, aby bylo zřejmé, že o ponížení i povýšení nerozhodují lidé, ale Bůh. Začátek verše 28 někteří autoři vykládají jako modlitebné přání, jiní v něm spatřují spíše konstatování stavu, který nastane; v každém případě zde ale žalmista vyjadřuje jistotu, že žádné úklady nemohou věrnému Božímu služebníku ublížit. Nástrahy protivníků se obrátí proti nim, stud je poleje, neboť utrpí porážku.

V závěru žalmu zaznívá žalmistův slib, že bude Hospodina chválit a oslavovat za jeho pomoc. Po jeho pravici teď stojí sám Bůh, který nedopustí, aby nad nevinným zvítězil svévolník.¹⁶⁴ Jeho srdce je plné vděčnosti, neboť Bůh se ho veřejně zastal.¹⁶⁵

4.3.5 Meditace

Pokud se někdy ozývá námitka, že jazyk žalmů je dnešnímu člověku nesrozumitelný a některé kletby se mohou zdát dokonce úsměvné,¹⁶⁶ netýká se to v žádném případě Ž 109. Osud, který má být protivníku přichystán, sdílí zvláště v dnešní době mnoho lidí, ať už v roli viníků nebo obětí. Každá kletba vyřčená v tomto žalmu, má svou aktuálnost i dnes. Tak jak žalmista trpěl falešným obviněním nepřátel, i dnešní doba přináší nespravedlivé žaloby, křivá svědectví a lživá nařčení. Lidé přichází k soudu s nadějí na spravedlnost, odcházejí však často zklamaní, neboť očekávali spravedlnost a dostalo se jim pouhého práva. A stejně jako v době žalmisty, i dnes se obžaloba i obhajoba snaží překroutit právo ve svůj prospěch. Žalmista si je však

¹⁶² „V zármutku bývalo i tělo bez obvyklé denní péče (2S 14,2).“ STAROZÁKONNÍ PŘEKLADATELSKÁ KOMISE PRAHA. *Výklady ke Starému zákonu III*, s. 498-499.

¹⁶³ „Tehdy to znamenalo asi tolik, jako když dnes nad někým mávnou rukou.“ Tamtéž, s. 499.

¹⁶⁴ „Předobrazně: Spasitel má před soudem velerady po pravici Boha Otce, který ho rozsudkem velerady učinil vítězem, zatímco veleradu stihla věčná hanba.“ *Rozjímavý překlad žalmů a kantik římského breviáře*, s. 334, pozn. č. 31.

¹⁶⁵ Srov. SEDLÁČEK, J. *Výklad knih Písma svatého Starého Zákona: Výklad posvátných žalmů II*, s. 878; STAROZÁKONNÍ PŘEKLADATELSKÁ KOMISE PRAHA. *Výklady ke Starému zákonu III*, s. 498-499.

¹⁶⁶ Těžko si představíme, že by dnes někdo přál protivníku, aby mu Bůh vylámal zuby v ústech nebo aby se rozplynul jak tratič se vody; stejně tak vzdáleně nám zní slova o ztupených šípech a slizkém plži a naprosto nic nám nefiká věta: „dříve než co pochopí, už trním pod hrnci vám budou“, jak o tom mluví Ž 58, který svým zlořečením patří mezi nejtvrdší kletbové žalmy. Je třeba mít neustále na zřeteli metaforické vyjadřování starozákonních Izraelitů a pohlížet na tyto texty v kontextu tehdejší kultury a způsobu myšlení.

tohoto vědom, a proto hledá útočiště u Boha: v tom se nejvíce odlišuje od dnešních lidí, jejichž cesta a naděje končí u světského soudu. Kdo zažil nespravedlivou nebo nemorální žalobu, dobře chápe přání nespravedlivě obviněného žalmisty, aby i jeho protivníci byli žalováni a souzeni stejně nemorálními lidmi, jako jsou oni sami.

Děsivý je požadavek, aby modlitba byla počítána svévolníku za hřích: jako by mu žalmista chtěl vzít jakoukoliv možnost obrácení a chtěl ho tak navěky vyloučit z Boží blízkosti. SEDLÁČEK¹⁶⁷ sice vysvětluje tuto větu tak, že svévolník není schopen upřímné modlitby a pokud by se přece jen modlil, bylo by to pouze ze strachu před trestem: taková modlitba tedy ať není vyslyšena, přesto nám může připadat tato kletba jako nejhorší ze všech: zatímco všechny následující kletby zasahují pouze život pozemský, tato se týká ztráty života věčného. Je však třeba mít na paměti, že ve Starém zákoně ještě nebyly známy pojmy „dokonalá a nedokonalá lítost“ a žalmista zřejmě naprosto nepředpokládal, že by jeho nepřítel byl někdy schopen jakékoliv lítosti. Pokud by se modlil jen ze strachu před trestem, i tak by setrval ve své zatvrzelosti a jeho strach by nevycházel z lítosti, ale ze zloby.

Velmi srozumitelné jsou nám i důsledky další kletby, týkající se ztráty úřadu. Snadno si umíme představit, co se stane, když člověk ztratí své zaměstnání: následuje ztráta postavení i postupný odliv přátel; nedostatek finančních prostředků přiměje nešťastníka k půjčce, a kdo jiný půjčí peníze nezaměstnanému než lichvář? Neschopnost splácet úroky vede k dalším půjčkám, a když už není kde si vypůjčit, dochází ke ztrátě majetku. Celá rodina se ocitne bez domova a bez prostředků. Není výjimkou, že si takový člověk sáhne na život, a pak dochází i na žalmistova slova o vdově a sirotcích.

O něco méně hrůzné se nám může jevit přání o vymýcení svévolníkovy potomstva, je však třeba si připomenout, jak velký význam mělo pro starozákonní Izraelity četné potomstvo. Početná rodina byla chápána nejen jako projev Božího požehnání, ale znamenala také silné zastoupení a významné postavení v národě i snadnější obranu před protivníky. Vymření rodu se rovnalo ztrátě jména a upadnutí v zapomnění: nic po člověku nezůstalo, jeho jméno bylo vymazáno, jeho rodina se stala za pár let zcela neznámou - přestala existovat. I v dnešní době, která už nevnímá děti jako požehnání, lidé těžce nesou, zůstane-li jejich manželství bezdětné; každý touží alespoň

¹⁶⁷ Srov. SEDLÁČEK, J. *Výklad knih Písma svatého Starého Zákona: Výklad posvátných žalmů II*, s. 873.

po jednom potomku, který by naplnil naděje rodičů, byl jim oporou ve stáří, spravoval rodinný majetek a nesl dál rodové jméno.

V žalmu se mluví o svévolníku, který pronásledoval ponížené a ubohé, neměl s nimi slitování. Dobře tak reprezentuje člověka dnešní doby, který se řídí heslem „ber, kde ber“, který vydělává peníze nekalým způsobem, ať už lichvou nebo nedostatečným ohodnocením lidské práce a vyplácením nízké mzdy či dokonce jejím zadržováním, podvody nebo vydíráním. A protože i dnes tito lidé často unikají světské spravedlnosti, dovolává se žalmista pomoci u Hospodina a prosí přímo jeho, aby tito lidé neunikli trestu, aby na ně seslal to, co oni přichystali druhým.

Když se nad Ž 109 opravdu důkladně zamyslíme a dovedeme zlořečení v něm uvedená do všech důsledků, můžeme nabýt dojmu, že žalmista byl naprostý barbar, člověk pomstychtivý a zlý. Z našeho pohledu by za tyto slova měl snad Bůh potrestat spíše jeho než nepřítele. Musíme však znovu zdůraznit, že kletby nejsou ve Starém zákoně v žádném případě chápány jako prostředek pomsty, ale jsou výsledkem beznadějného postavení člověka, který již vyčerpal veškeré své možnosti, nemá se kam obrátit a ví, že jediný, kdo mu může pomoci, je sám Bůh. Je si navíc vědom, že patří k Božímu lidu, se kterým je Hospodin vázán smlouvou, jsou tedy spojenci a žalmista hájí Boží věc: je věrným Hospodinovým služebníkem a právě pro tuto skutečnost je svými protivníky utlačován a vystaven posměchu. Útoky jeho nepřátel tedy nejsou vedeny jen proti osobě žalmisty, ale zároveň i proti Bohu. Pokud Bůh nezakročí, budou mít tito nepřátelé další důvod k posměchu. Žalmista si je vědom, že Hospodina nesmí nikdo beztrestně urážet, vždyť kolikrát potrestal i svůj vyvolený národ za jeho zpronevěry: jak by tedy mohl zůstat hluchý k urážkám nepřátel? Tvrdé výrazy, které prosebník používá pro vyjádření svých pocitů, zcela odpovídají tehdejšímu způsobu uvažování i vyjadřování, proto není na místě pohoršovat se nad nimi.

Podle HRBÁTY¹⁶⁸ můžeme Ž 109 vnímat ještě z jiného pohledu, a to jako Kristovo proroctví o zhoubě, kterou na sebe přivolal izraelský národ svou zatvrzelostí.

„Bůh dal Izraeli volbu mezi požehnáním a kletbou (Dt 11,26-28); Izrael zvolil ve své většině kletbu zavržením Mesiáše (Mt 27,25): „Jeho krev ať padne na nás a na naše děti.“ I vůdci Izraele to potvrdili, když citovali na otázku Páně o osudu zlých vinařů osmý verš žalmu a řekli: „Krutě ty zlosyny

¹⁶⁸ Srov. HRBÁTA, J. *Písň království II*, s. 500.

odpraví a svou vinici pronajme jiným vinařům“ (Mt 21,41). Odtud tragické a litující slovo Kristovo: „Kolikrát jsem chtěl tvoje děti shromáždit, jako shromažďuje kvočna svoje kuřátka pod křídla, ale nechtěli jste. Váš dům je proto ponechán vám samotným“ (Mt 23,37-38).¹⁶⁹

Tento názor však není ve shodě s postojem katolické církve, a to zvláště po II. vatikánském koncilu. Jan Pavel II. k tomu výslovně uvedl:

“V křesťanském světě - netvrdím, že na straně církve jako takové - se příliš dlouho šířily mylné a nespravedlivé výklady Nového zákona vzhledem k židovskému národu a jeho údajné vině. Tyto interpretace rozsávaly nepřátelské pocity vůči Židům a byly naprosto definitivně odmítnuty druhým vatikánským koncilem.”¹⁷⁰

¹⁶⁹ HRBATA, J. *Písň království II*, s. 500.

¹⁷⁰ Citováno podle: *14 Církevní dějiny - Teologický seminář CASD*, s. 14 [online] 2010-14-02, http://www.tscasd.cz/download/koinonia/14_02cirkevnedejiny.doc.

5 VÝZNAM ŽALOPĚVŮ

Tedy zbytečně jsem si uchoval ryzí srdce
a dlaně omýval nevinností?
Každý den se na mě sypou rány,
každé ráno bývám trestán.
Kdybych řekl: „Budu mluvit jako oni“,
věrolomně bych opustil rod tvých synů.
Přemýšlel jsem, jak se v tom všem vyznat,
nesnadné se mi to zdálo.
Teprv když jsem vstoupil do svatyně Boží,
pochopil jsem, jaký vezmou konec.

Ž 73,13-17

V poslední kapitole se zaměříme na význam a užití žalopěvů v dnešní době. Předchozí oddíly nám umožnily lépe chápat staroorientální myšlení i mentalitu starozákonních Židů, což je prvním a nejdůležitějším krokem na cestě k pochopení žalopěvů a zvláště žalmových kleteb. Víme-li, že barvitě líčení událostí a hojné užívání metafor patřilo k běžnému způsobu tehdejšího vyjadřování, neměly by nás tvrdé výrazy v některých žalmech zaskočit a již vůbec ne pohoršit.

5.1 Starozákonní člověk a Bůh

Pro lid Starého zákona byl charakteristický především vztah k Bohu. Tento vztah měl různé podoby: mohl být plný vděku a chvály v dobách vítězství, plný nářku v dobách útisku nebo také plný vzpurnosti ve chvílích porušení smlouvy uzavřené s Hospodinem. Někdy se stalo, že izraelský národ na svého Boha „zapomněl“ a vzdálil se mu, takové počínání se mu ale vždycky vymstilo, a dříve nebo později byl vztah opět navázán. Jinými slovy řečeno, Bůh nebyl nikdy Izraelitům lhostejný. Při četbě Starého zákona pozorujeme, že Pán neustále ke svému vyvolenému národu promlouval a konal pro něj velké činy, což může vzbuzovat mylnou představu, že přebýval uprostřed nich „fyzicky“, že si na něj mohli téměř „sáhnout“. Pro Izraelity však

nebylo jednoduché udržet si víru v jediného Boha, jehož podobu neznali a nesměli si ji vytvořit. Hospodin se mohl dát svému lidu poznat jen prostřednictvím proroků a svých činů, jenže mnoho lidí proroky nepřijalo a odmítlo je poslechnout. I velké činy upadly po nějaké době v zapomnění a čas jim postupně ubral na zázračnosti. Proto se v žalmech neustále tyto velké Boží skutky připomínaly: všechny divy, které Hospodin kdy vykonal pro svůj národ, byly znovu opakovány a neustále probouzely v lidech naději a důvěru v Boží pomoc a péči. Stejně tak byly připomínkou i Bohu, když dlouho mlčel k utrpení národa. Bylo by tedy omylem domnívat se, že lid Starého zákona měl situaci lehčí, když jeho zástupci pravidelně s Bohem hovořili a dostávali od něj příkazy, neboť i tento lid měl svobodnou vůli a mohl se dobrovolně rozhodovat pro Boha nebo proti němu. Protože Bůh byl součástí života Izraelitů, neměl žalmista problém dát najevo jak svou radost, tak bolest, zcela otevřít své nitro před Bohem. Hospodin byl pro něj někdo, s kým v životě počítal, komu se mohl s důvěrou svěřit, kdo pro jeho národ vykonal velké skutky, i když on sám je třeba nezažil. Věřil však, že je pravda vše, co vyprávěli o Hospodinu jeho otcové, věřil, že to, co vykonal pro jeho předky, vykoná i pro něj. Tak jak byl chvalozpěv modlitbou starozákonního člověka v radosti, byl žalozpěv jeho modlitbou v tísní.

Pro Izraelity byl Bůh Bohem, který má jméno, a toto jméno jim sdělil. Sami ho kromě toho nazývali i dalšími jmény: byl jejich králem, panovníkem, otcem, zachránce i soudcem a tím také vyjadřovali svůj vztah k němu.

Ve způsobu, jakým starozákonní lidé v žalmech přijímali utrpení, je mnoho pokorného. Byli si vědomi své hříšnosti, ze které často jejich utrpení pramenilo, a nesnažili se ji před Bohem ani zakrývat ani omlouvat, naopak: svůj hřích vyznávali, neboť věděli, že před Bohem nezůstane nic ukryto (Ž 51,5-6). Pokud byli přesvědčeni o své nevině, neváhali na ni Boha upozornit, a právě pro svůj důvěrný vztah k němu si mohli dovolit i takové nářky, které se jeví jako výčitky. Jejich řeč byla přímá a bez vytáček. Dokázali velice přesně popsat svou situaci a často odhalili i příčinu svého trápení. Nesnažili se předstírat zbožné city, když byli vystaveni dlouhodobé bolesti, nepřijímali útoky nepřátel pasivně, s filosofickým klidem, netrpěli mlčky, ale vtáhli Boha do všech svých psychických stavů. Podobali se dětem, které nemají potřebu nic předstírat, které se smějí, když mají radost, pláčou, když cítí smutek a utíkají do bezpečí k rodičům, když se cítí ohroženi. Věděli o své lidské slabosti a bezmocnosti, byli

s ní srozumění a o to více se spoléhali na Boha. Ten zná i ty nejskrytější myšlenky, proto není potřeba obávat se vyslovit je před ním nahlas.

5.2 Dnešní člověk a Bůh

Zásadní rozdíl mezi starozákonním a moderním člověkem dnešní doby spočívá ve skutečnosti, že současný člověk zdaleka nebere existenci Boha jako samozřejmost. Zakládá si na své svobodě a zejména pak na svobodném rozhodnutí v co nebo v koho věřit, a zda vůbec věřit. Prvním problémem lidí tzv. věřících bývá často neschopnost nebo neochota Boha pojmenovat. Vyznání víry mnoha lidí zní: „já v něco věřím, v něco, co je nad námi, někde mezi nebem a zemí“ a tady jejich náboženství končí. S představou osobního Boha nemá nic společného, a proto se tito lidé ani nemohou obracet k Bohu jako ke svému ochránci.

Ani vztah křesťanů k Bohu však není bez nedostatků. DEISLER¹⁷¹ si stěžuje, že „žalozpěv se z křesťanské praxe téměř úplně vytratil - a to navzdory Ježíšově nářku na kříži (srov. Žd 5,7). Tato ztráta poškodila živý vztah k Bohu. Navíc jsme se odvážili pokládat modlitbu chvály za modlitbu prvořadou, a prosbu za druhořadou.“ I proto jsou některé žalozpěvy a kletby v nich obsažené „pro křesťanský žaludek prostě nestravitelné“.¹⁷² Prostor naší komunikace s Bohem jsme zúžili na chválu a díky, jako by smutek a žal nepatřily do křesťanského života. Naříkání a pláč se neslučuje s vizí radostného křesťana a v očích mnohých platí: dobrý křesťan = radostný křesťan. Ve chvílích těžkostí si ještě dovolíme přednést nějakou prosbu, ale naříkat před Bohem se může mnohým zdát nedůstojné, nepatřičné, opovážlivé a co je nejhorší - mnoho křesťanů to ani nenapadne. Plakat před Bohem, protestovat, vykřičet svou bolest přitom není ani v nejmenším nevhodné nebo drzé, neboť Bůh toto právo člověku přiznal, a co víc: dal mu adresu, na kterou se může s důvěrou obrátit - svou adresu.¹⁷³ Lidé však přesto dávají přednost jiným adresám a hledají pomoc u přátel, psychiatrů, advokátů, v alkoholu nebo v lécích. Někteří si na Boha ani nevzpomenou, jiní si ho nechávají až jako poslední „nouzové“ řešení. I mnozí křesťané jakoby odmítali přiznat, že je „lépe utíkat se k Hospodinu než doufat v člověka“ (Ž 118,8).

¹⁷¹ DEISLER, A. *Chodit s Bohem*, s. 69.

¹⁷² HŘEBÍK, J. *Jazyk starozákonních žalmů, zvláště kletby, jako modlitba dnešního křesťana*, s. 53.

¹⁷³ Srov. FILIP, P. *Kdo slyší můj nářek?*, s. 90.

„Neštěstím naší doby není, že si lidé na své trápení stěžují. Ale že si stěžují na nesprávné adrese. Stěžují si na Boha, který to a to dopustí, místo aby si stěžovali Bohu, že to a to dopustil. V žalmech je Hospodin tím místem, tou podatelnou, kde se přijímají stížnosti a protesty. Sem se žalmisté obracejí, na tuto adresu se odvolávají, nikam jinam. Neobracejí se k silám osudu, nežebrají o zastání u mocných tohoto světa - ani jedinkrát ne! Svou obranu proti domnělým i skutečným křivdám nikdy neberou do svých vlastních rukou. Že se ukřivděný brání, to je lidské, velmi lidské a nám u žalmistů blízké, sympatické. Otázka je, jakou obranu zvolíme a odkud čekáme nápravu.“¹⁷⁴

Od starozákonních žalmistů se odlišujeme i způsobem přijímání utrpení: přestáváme ho totiž vnímat jako nedílnou součást pozemského života. Každé utrpení se snažíme co nejdřív odstranit, aniž bychom přemýšleli nad jeho smyslem, a to, které odstranit nedokážeme, vnímáme jako křivdu a nespravedlnost. Klademe Bohu otázky, proč to či ono na nás dopustil a chceme se zbavit kříže, který nám byl Bohem určen. Přijmout utrpení a bolest ať už jako trest za naše hříchy nebo Boží plán, který má svůj smysl, i když nám zůstává zahalen, je dnešnímu člověku stále více vzdálené.

Největší rozdíl je ale v pohledu na hřích. Zatímco žalmista ho vnímal jako něco, co se Hospodinu hnusí, my jsme si zvykli zavírat před hříchem oči. Hříchy, které se příliš rozmnožily, dokonce tolerujeme, a ne zřídka je za hřích přestáváme považovat. Umíme si Bohu stěžovat na hříšníka, ale neumíme si stěžovat na hříšnost. Nedokážeme být pobouřeni hříchem, neumíme dát najevo ani před Bohem, jak nám hřích vadí, mnohdy nám totiž ani nevadí.

Dá se tedy říci, že starozákonní lidé měli k Bohu zdravější vztah, jejich úsudek nebyl pokřivený, protože svého Boha znali. A znali ho proto, že ho zapojili do svého života, a to jak v radosti, tak v slzách. Mnozí křesťané neuctívají Boha, ale svou představu o něm, mnozí ho berou ve svém životě jen jako „nedělní povinnost“. Brát Boha jako milujícího otce, který nedává svým dětem vždy to, co chtějí, ale vždy dává to, co potřebují, je nejlepší cesta, kterou křesťan může jít.

¹⁷⁴ FILIPÍ, P. *Kdo slyší můj nářek?*, s. 90.

5.3 Poselství žalozpěvů

Především je třeba připustit, že tak jak žalozpěvy mohly být osobní modlitbou trpícího člověka před 3 tisíci lety, mohou být osobní modlitbou i dnes. V každé době zažívají lidé stejné pocity radosti, smutku i strachu. Jen málo autorů však na význam žalozpěvů ukazuje právě z tohoto pohledu. Většinou se slova žalozpěvů vkládají do úst králi - představiteli celého národa, zdůrazňuje se - zvláště u kleteb - horlivé hájení Boží cti žalmistou, v přeneseném smyslu se vztahují žalozpěvy na Krista nebo jsou chápány jako „projev soucitu a opravdové bratrské solidarity se všemi, kdo jakkoli trpí a jsou deptáni promyšlenou, chladnokrevnou zlobou druhých“.¹⁷⁵ Chybí jasné sdělení, že žalozpěvy se mohou stát naší osobní modlitbou v pravém slova smyslu.

Někteří autoři se dokonce proti takovému vnímání žalozpěvů staví, např. KOLARCIK¹⁷⁶ tvrdí, že „by byl jen plytkým křesťanem ten, kdo by si z nářků vypůjčil obrazy a slova popisující nepřátele a vztahoval by je na osobní protivníky ve svém vlastním životě. Spojovat nepřátele z nářků s osobními soupeři v životě je zneužitím žalmů.“ Zde je namístě ujasnit si, kdo je tím naším „osobním soupeřem“. Pokud by šlo o souseda, který je nám „trnem v oku“, a pomocí žalmů bychom na něj chtěli úmyslně svolávat neštěstí, pak by to bezesporu zneužitím žalmů bylo. Pokud je však „osobní soupeř“ někdo, kdo nás bezdůvodně napadá, poškozuje nás nebo nás fyzicky či psychicky pronásleduje, je namístě obracet se o pomoc k Bohu, neboť pak nejde z naší strany o pomstu, ale o hledání ochrany, kdy stejně jako žalmista nechceme brát „spravedlnost do svých rukou“, ale ponecháváme na Bohu, jakým způsobem se nás zastane. Není také žádným projevem křesťanské lásky mlčet ke zlu kolem nás. Našimi nepřáteli dnes jsou sobectví, lhostejnost, ateismus, konzumismus, sekularizace a mravní uvolněnost, tedy většinou ne konkrétní lidé, ale způsob života konkrétních lidí. Mnohdy cítíme, že zachovat si v tomto světě víru v Boha, žít podle jeho přikázání a nepodlehnout jednoduchému stylu života většiny, nás stojí velké množství sil a vůle, zvláště když vidíme, že právě těm, kteří bez zábran sledují své cíle, se vede nepoměrně lépe než nám. A právě v takových situacích máme plné právo stěžovat si Bohu, žádat po něm zastání proti těm, kteří nás ponižují nebo nám ubližují, můžeme před Hospodina předstoupit po vzoru žalmisty jako „věrní služebníci“, kteří jsou si

¹⁷⁵ HŘEBÍK, J. *Jazyk starozákonních žalmů, zvláště kletby, jako modlitba dnešního křesťana*, s. 55.

¹⁷⁶ KOLARCIK, M. *Žalmy*, s. 77.

vědomí své hříšnosti, ale vytrvávají ve víře. Je dovoleno po Boží cestě občas klopýtat, vždyť někdy ani není možné jít po ní zpříma a rázně, důležité je z ní nesejít. Kdo se o to snaží, může si směle brát Boha jako svého spojence, neboť i s námi Hospodin uzavřel smlouvu: jsme součástí lidu Nové smlouvy. „Když někdo odsuzuje nenávistně zlo, pak to ještě není důkaz, že je hříšnější než klid'as; nanejvýš je to poukaz, že je temperamentnější a možná bere zlo vážněji.“¹⁷⁷ A právě to nejlíp vystihuje žalmové kletby: pokud Židé proklínali více než my, bylo to způsobeno tím, že dobro a zlo chápali daleko hlouběji. Průvodním znamením dnešní doby a mnohých křesťanů je pasivnost a neutralita. Nejenom že se často bojíme dát najevo své rozhořčení nad špatností, ale co hůř: sami přestáváme rozhořčení cítit. Přestávají nás pohoršovat věci, které by starozákonní Židy nenechaly v klidu.¹⁷⁸ Zapomínáme, že i Kristus měl nepřátele a nijak se jim nesnažil vetřít do přízně

Modlitba žalozpěvů nás vybízí k důvěře, otevřenosti a pravdivosti. Není důvod, abychom utrpení snášeli bez protestu, trpně, či dokonce s radostí. Kříž zůstane křížem, vždy bude tížit a ubírat nám sílu. S Boží pomocí ho však dokážeme nést až do konce. Z žalozpěvů můžeme čerpat naději, že i v největším soužení je Bůh s námi, i v celoživotním utrpení máme jistotu, že na nás Bůh nezapomněl. Jediné, co od nás očekává, je věrnost až do konce.

„Ve druhé světové válce napsal jeden věřící polský Žid ve varšavském hořícím ghettu tuto modlitbu, jež přežila oheň, ač její autor zahynul i s ženou a dětmi: „Hledal jsem Tě, Bože, a šel jsem za Tebou, i když jsi mě od sebe odstrkoval; plnil jsem Tvá přikázání, i když jsi mě často bil; miloval jsem Tě, i když jsi mě ponížil až k zemi, vydals mě do hanby i posměchu a nyní dopouštíš na nás smrtelné trápení. Tys dělal, Bože, všechno možné, abych v Tebe nevěřil, ale říkám Ti, můj Bože a Bože mých otců: Nepodaří se Ti, abych se odvrátil od cesty víry! Budu vždy v Tebe věřit a Tebe milovat!“¹⁷⁹

¹⁷⁷ HRBATA, J. *Písně království II*, s. 501.

¹⁷⁸ Srov. LEWIS, C. S. *Úvahy nad žalmy*, s. 28.

¹⁷⁹ Citováno podle: HRBATA, J. *Písně království II*, s. 408.

ZÁVĚR

Cílem této práce bylo ukázat, že i modlitba stará tisíceletí se může stát osobní modlitbou člověka 21. stol. Tento předpoklad se opírá o skutečnost, že i když v průběhu dějin docházelo k nejrůznějším změnám ať už v oblasti vědecké, kulturní, náboženské, sociální či společenské, člověk jako takový zůstává stále stejný. Zažíváme tytéž emoce, jako lidé žijící v dávných staletích, mění se pouze důvody těchto emocí.

Při četbě žalozpěvů můžeme pociťovat zvláštní solidaritu s žalmistou, který se nám zároveň stává někým velmi blízkým. Jestliže se žalozpěvy modlíme, nalzáme v nich útěchu v našem trápení, která pramení z vědomí, že ve všech dobách byli lidé vystavováni nejrůznějším zkouškám a bolestem, a současně čerpáme naději, že tak jak Bůh pomohl trpícímu žalmistovi, pomůže i nám. Přijmeme-li žalozpěvy jako svou vlastní modlitbu v naší těžké situaci, stane se i náš vztah k Bohu otevřený a živý, neboť svěřujeme Bohu své nejvnitřnější pocity, předstupujeme před něho bez přetvářky, bereme ho jako blízkého přítele, před kterým není třeba skrývat slzy a cokoli předstírat. Začneme tak naše prosby, nářky i stížnosti směřovat k jedinému příjemci, k Bohu, a jen tak se můžeme dočkat pomoci. V neposlední řadě pak pokorně uznáváme svoji ubohost, slabost, nevědomost a ohraničenost, které provázejí naše pozemské bytí.

Názory autorů na žalozpěvy se v mnohém různí. Cílem této práce však nebylo zjistit „kdo má pravdu“. Můžeme konstatovat, že všechny názory uvedených autorů jsou bezesporu správné a obohacující. Stejně tak se můžeme na žalozpěvy dívat i my svým vlastním pohledem, který nám umožní vytvořit si k nim takový vztah, který pro nás bude co nejpřínosnější. Jediným nepřijatelným řešením je užívat žalozpěvy, a zejména pak žalmové kletby, jako nástroj osobní pomsty. Právě kletby se ukázaly být určitým problémem, neboť jak již bylo výše uvedeno, kletby byly donedávna pro většinu autorů „tabu“. V tomto směru lze vyzvednout výklad Josefa Hřebíka, který se jako jeden z mála věnoval tematice žalmových kleteb poměrně obsáhle.

Modlit se žalozpěvy vyžaduje jistou dávku odvahy: znamená to osvobodit se od názoru, že správná modlitba je pouze modlitba díky a chval, případně prosby za naše bližní. Upřímná modlitba žalozpěvů předpokládá postavit se před Hospodina „tváří v tvář“, tedy bez masky na obličej, kterou si mnozí zvykli nasazovat před druhými

a kterou při rozhovoru s Bohem zapomínají odložit. Možná právě pohled na modlitbu jako na „rozhovor s Bohem“ příliš zaměřil naši pozornost na onen výraz „rozhovor“, který většinou vnímáme jako klidnou a decentní rozmluvu, takže výčitky adresované Bohu považujeme spíše za opovážlivost nežli za modlitbu. Zapomínáme však, že naše „klidné dialogy“ s Bohem mohou být často pouze proudem našich slov bez obsahu.

Můžeme tedy shrnout, že žalozpěvy přinášejí dvojí poselství: v každé době, v každé situaci může každý člověk spojit své utrpení s utrpením druhých a překonat tak hranice času a prostoru; a stejně tak může každý člověk v jakékoliv těžké situaci „vylít“ před Bohem všechny své negativní emoce a pustit je do nejtemnějších koutů svého srdce s důvěrou, že Hospodin od něj „svou tvář neodvrátí“. V našem pozemském putování, kde nás utrpení provází po celý život, je toto poselství zdrojem útěchy a naděje.

Požehnán buď Hospodin,
že vyslyšel mé prosby!
Hospodin je síla má a štít můj,
mé srdce v něj doufá.
Pomoci jsem došel, proto v srdci jásám,
svou písní mu budu vzdávat chválu.
Hospodin je síla svého lidu,
spásná záštita svého pomazaného.
Zachraň svůj lid
a žehnej dědictví svému,
buď mu pastýřem
a nes jej na ramenou věčně!

Ž 28,6-9

BIBLIOGRAFIE

Prameny

Bible, Písmo svaté Starého a Nového zákona. Ekumenický překlad. 1. vyd. Praha: Biblické dílo ekumenické rady církví v ČR, 1979. Bez ISBN.

Literatura

BIČ, M. a kol. *Starý zákon: překlad s výkladem, svazek 9, žalmy.* Praha: Kalich, 1982. Přeloženo z hebrejštiny. Bez ISBN.

BIČ, M. *Ze světa Starého Zákona II.* 1. vyd. Praha: Kalich, 1989. Bez ISBN.

BOGNER, V. *Žalmy.* Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2009. Přeloženo z hebrejštiny. ISBN 978-80-7195-286-2.

BRAULIK, G. (zost.). *Rozumieť Starému zákonu.* 1. vyd. Přel. Mária Irma Danielisz. Svit: KBD, 2002. Přel. z němčiny: Materialien zur Fundamentalexegese des Alten Testaments. ISBN 80-968345-9-2.

DEISSLER, A. *Chodit s Bohem: významné texty Starého zákona.* Přel. Josef Hermach. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1999. Přel. z němčiny: GEHEN MIT GOTT. Leittexte aus dem Alten Testament. ISBN 80-7192-413-X.

DEISSLER, A. *Die Psalmen, I. Teil (Ps 1-41).* 3. vyd. Düsseldorf: Patmos, 1966. Bez ISBN.

DEISSLER, A. *Die Psalmen, II. Teil (Ps 42-89).* 2. vyd. Düsseldorf: Patmos, 1967. Bez ISBN.

DILLARD, R. B. - LONGMAN, T. III. *Úvod do Starého Zákona.* Přel. Vilém Schneeberger, Pavel Jartym, Pavel Štíčka. 1. vyd. Praha: Návrat domů, 2003. Přeloženo z angličtiny: An Introduction to the Old Testament. ISBN 80-7255-078-0.

DUKA, D. *Úvod do Písma svatého Starého zákona.* 1. vyd. Praha: Editio Sti. Ægidii, 1992. ISBN 80-901018-9-5.

FILIPÍ, P. *Kdo slyší můj nářek? (Poselství kajících žalmů).* 1. vyd. Třebenice: Mlýn, 1997. ISBN 80-901589-8-6.

- HRBATA, J. *Písně království: meditace na žaltář Písma svatého, I.* 2. vyd. Olomouc: Matice cyrilometodějská, 1996. Bez ISBN
- HRBATA, J. *Písně království: meditace na žaltář Písma svatého, II.* 2. vyd. Olomouc: Matice cyrilometodějská, 1996. Bez ISBN.
- HŘEBÍK, J. *Jazyk starozákonních žalmů, zvláště kletby, jako modlitba dnešního křesťana.* Informace biblického díla 3, červen 1998. Bez ISBN.
- CHIOLERIO, M. „Blaze tomu, kdo slyší tato slova“. (*Sír 50,28*): *první setkání se Starým zákonem.* Přel. Jana Šimáčková. 1. vyd. Praha: Paulínky, 1997. Přeloženo z italštiny: „Beato chi medita queste parole“. ISBN 80-86025-10-1.
- KOLARCIK, M. *Žalmy*, Skripta. Přel. Róbert Mésároš. Bratislava: Dobrá kniha, 1999. ISBN 80-7141-245-7.
- LEWIS, C. S. *Úvahy nad žalmy.* Přel. Jana Pošmourná. 1. vyd. Praha: Návrat domů, 1999. Přel. z angličtiny: *Reflections on the Psalms.* ISBN 80-85495-88-0.
- MONLOUBOU, L. *L'imaginaire des Psalmistes. Psaumes et symboles.* Paris, 1980. In: TRONINA A. *Teologia psalmów: wprowadzenie do lektury Psalterza.* Lublin: Redakcja Wydawnictw Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, 1995. ISBN 83-228-0512-8.
- NOVOTNÝ, A. *Biblický slovník. R-Ž.* 3. vyd. Praha: Kalich; Česká biblická společnost, 1992. ISBN 80-900881-1-2.
- Nový biblický slovník.* Ed. DOUGLAS, J. D. Přel. Alena Koželuhová a kol. 1. vyd. Praha: Návrat domů, 1996. Přeloženo z angličtiny: *NEW BIBLE DICTIONARY.* ISBN 80-85495-65-1.
- OPLETAL, F. *Rozjímání nad žalmy.* 1. vyd. Olomouc: Matice cyrilometodějská, 2002, ISBN 80-7266-103-5.
- PETERS, N. *Das Buch der Psalmen.* Paderborn: Bonifacius, 1930. Bez ISBN.
- Písmo svaté Starého Zákona, díl II. Knihy básnické-poučné,* přel. Josef Heger. 1. vyd. Praha: Česká katolická charita v Ústředním církevním nakladatelství, 1956. Bez ISBN.
- RENDTORFF, R. *Hebrejská bible a dějiny.* Přel. Jiří Hoblík. 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 1996. Přeloženo z němčiny: *Das Alte Testament - Eine Einführung.* ISBN 80-7021-190-3.

- RICCIOTTI, G. *Storia d'Israele II*, Torino, 1938, s. 498-516. In: HRBATA, J. *Písň království: meditace na žaltář Písma svatého, II*. 2. vyd. Olomouc: Matice cyrilometodějská, 1996. Bez ISBN.
- RINGGREN, H. *Psalmen*. Stuttgart, Berlin, Köln, Mainz: W. Kohlhammer, 1971. Bez ISBN.
- Rozjímavý překlad žalmů a kantik římského breviáře*. Přel. Josef Kunický. 2. vyd. Řím: Křesťanská akademie, 1970. Přeloženo z latiny: Piana. Bez ISBN.
- SEDLÁČEK, J. V. *Výklad knih Písma svatého Starého Zákonu: Výklad posvátných žalmů, díl I, úvod a Ž 1-71*. Praha: Dědictví sv. Prokopa, 1900. Přeloženo z latiny: Vulgata, a z původního znění. Bez ISBN.
- SEDLÁČEK, J. V. *Výklad knih Písma svatého Starého Zákonu: Výklad posvátných žalmů, díl II, Ž 72-150 a bibl. chvalo zpěvy*. Praha: Dědictví sv. Prokopa, 1901. Přeloženo z latiny: Vulgata, a z původního znění. Bez ISBN.
- SEYBOLD, K. *Die Psalmen: eine Einführung*. 2. vyd. Stuttgart: W. Kohlhammer, 1991. ISBN 3-17-011122-1.
- Slovník biblické teologie*. Ed. LÉON-DUFOUR, X. a kol. Přel. Petr Kolář. Řím: Velehrad-Křesťanská akademie, 1991. Přeloženo z francouzštiny: Vocabulaire de la Théologie Biblique. Bez ISBN.
- SPÁČIL, B. *Psallite regi nostro: rozjímání na žalmy pro kněze, svazek I, předmluva, úvod, žalm 1-50*. Olomouc: Velehrad, 1941. Bez ISBN.
- SPÁČIL, B. *Psallite regi nostro: rozjímání na žalmy pro kněze, svazek II, žalm 51-100*. 1. vyd. Olomouc: Velehrad, 1948. Bez ISBN.
- STANISLAV, M. *Žaltář*. Trnava: Spolek sv. Vojtecha, 1948. Bez ISBN.
- STAROZÁKONNÍ PŘEKLADATELSKÁ KOMISE PRAHA. *Výklady ke Starému zákonu III. Knihy naučné: Jób až Píseň písni*. 2. vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1998. ISBN 80-7192-240-4.
- STRUPPE, U. - KIRCHSCHLÄGER, W. *Jak porozumět bibli: úvod do Starého a Nového zákona*. 1. vyd. Přel. Jindřich Slabý. Praha: Vyšehrad, 2000. Přeloženo z němčiny: Einführung in das Alte Testament; Einführung in das Neue Testament. ISBN 80-7021-334-5.
- TRONINA, A. *Teologia psalmów: wprowadzenie do lektury Psalterza*. 1. vyd. Lublin: Redakcja Wydawnictw Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, 1995. ISBN 83-228-0512-8.

Úvody ku knihám Starého Zákona podľa Jeruzalémskej biblie v preklade Antona Boteka. Bratislava : Dobrá kniha, 1994. ISBN 80-7141-053-5.

VLKOVÁ, G. I. *Úvod do prorocké a mudroslovné literatury Starého zákona.* 1. vyd.

Olomouc: Univerzita Palackého, 2005. ISBN 80-244-0995-X.

Internetové adresy

14 Církevné dejiny - Teologický seminár CASD, s. 14 [online] 2010-14-02,

http://www.tscasd.cz/download/koinonia/14_02cirkevnedejiny.doc

Exegeze: Poselství, Mediální aspekty [online] 2009-11-04,

http://www.etf.cuni.cz/~comenius/Projekt%2001/exegeze_media.htm

HŘEBÍK, J. *Speciální úvod do Starého zákona II*, s. 2 [online] 2009-11-06,

http://ktf.cuni.cz/~hrebik/spec_uvod_2.html

HŘEBÍK, J. *Starý zákon aktivně 2*, s. 3-4 [online] 2010-01-16,

<http://ktf.cuni.cz/~hrebik/SZaktivne2.doc>

CHALUPA, P. *České katolické biblické dílo-www.biblicke.dilo.cz* [online] 2009-11-08,

<http://www.biblickedilo.cz/ckbdweb/polozka.aspx?pid=615&kid=130>

Kniha žalmů - Wikipedie, otevřená encyklopedie [online] 2009-11-03,

http://cs.wikipedia.org/wiki/Kniha_%C5%BEalm%C5%AF

RYŠKOVÁ, M. *Úvod do SZ - skripta*, s. 53 [online] 2009-11-06,

<http://www.jabok.wz.cz/szmir.doc>

Sigmund Mowinckel - Wikipedie, otevřená encyklopedie [online] 2009-11-04,

http://cs.wikipedia.org/wiki/Sigmund_Mowinckel

VINDUŠKA, M. *Klatba, exkomunikace*. Seminární práce, s. 2 [online] 2009-11-08,

<http://milan.vinduska.googlepages.com/Exkomunikace.pdf>

Základní církevní dokumenty k biblické práci [online] 2009-11-04,
<http://ktf.cuni.cz/~ryskova/Uvod%20do%20Pisma/Z%C3%A1kladn%C3%AD%20c%C3%ADrkevn%C3%AD%20dokumenty.doc>

ZOUHAROVÁ, M. *České katolické biblické dílo*-www.biblicke.dilo.cz [online] 2009-11-08, <http://www.biblickedilo.cz/ckbdweb/polozka.aspx?pid=409&kid=129>

SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK

Označení a názvy knih Písma sv.

Gn	1. kniha Mojžíšova (Genesis)
Ex	2. kniha Mojžíšova (Exodus)
Lv	3. kniha Mojžíšova (Leviticus)
Nu (Nm)	4. kniha Mojžíšova (Numeri)
Dt	5. kniha Mojžíšova (Deuteronomium)
Joz	kniha Jozue
Sd	kniha Soudců
1S (1Sam)	1. kniha Samuelova
2S (2Sam)	2. kniha Samuelova
1Kr	1. kniha Královská
2Kr	2. kniha Královská
1Pa	1. kniha Paralipomenon
Jb (Job)	kniha Job
Ž	kniha Žalmů
Iz	kniha proroka Izajáše
Jr	kniha proroka Jeremiáše
Ez	kniha proroka Ezechiela
Oz	kniha proroka Ozeáše
Am	kniha proroka Ámose
Zach	kniha proroka Zacharjáše
Mal	kniha proroka Malachiáše

Sír	kniha Sirachovcova
Mt	evangelium podle Matouše
L	evangelium podle Lukáše
J	evangelium podle Jana
Sk	Skutky apoštolské
Ř	list sv. apoštola Pavla Římanům
Žd	list sv. apoštola Pavla Židům
Jk	list sv. apoštola Jakuba
1Pt	1. list sv. apoštola Petra
Zj	Zjevení apoštola Jana

Zkratky

aj.	a jiné
bibl.	biblický
č.	číslo
LXX	Septuaginta
in	v
mj.	mimo jiné
např.	například
pol.	polovina
pozn.	poznámka
př. Kr.	před Kristem
přel.	přeložil
r.	rok
resp.	respektive
s.	strana
stol.	století
srov.	srovnej
sv.	svatý, svaté
tzv.	takzvaně
v.	verš
vyd.	vydání